

**TÜRK MAKİNE HALICILIĞI VE GÜMRÜK
BİRLİĞİNİN TÜRK MAKİNE HALICILIĞI
ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

**Taner AFACAN
Eskişehir-1999**

**TÜRK MAKİNE HALICILIĞI VE GÜMRÜK
BİRLİĞİNİN TÜRK MAKİNE HALICILIĞI
ÜZERİNE ETKİLERİ**

Taner AFACAN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
İktisat Anabilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. Necat BERBEROĞLU**

**Eskişehir
Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Aralık-1999**

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ

TÜRK MAKİNE HALICILIĞI VE GÜMRÜK BİRLİĞİNİN TÜRK MAKİNE HALICILIĞI ÜZERİNE ETKİLERİ

Taner AFACAN
İktisat Anabilim Dalı
Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aralık 1999
Danışman: Prof.Dr.Necat BERBEROĞLU

Türk makine halıcılığının Gümrük Birliğı'nden beklentilerinin değerlendirildiği çalışmanın 1. Bölümünde Türkiye'de halıcılığın gelişimi ve Türk makine halıcılığı sektörünün Gümrük Birliğı sonrası uyum çalışmaları incelenmiştir. 2. Bölümde Avrupa halıcılığının gelişimi, çalışma şartları incelendikten sonra Gümrük Birliğı öncesi Türk Halı İhracatı incelenmiştir. Son bölümde ise Gümrük Birliğı ve sonrası Türk Halıcılığı incelenmiştir.

ABSTRACT

In Chapter I of this paper wherein expectations of Turkish machine carpet production industry from Customs Union, development of carpeting in Turkey and adoption efforts of Turkish machinery carpet industry after Customs Union, were studied. In Chapter 2, after studying development and working conditions of European carpet industry, Turkish carpet exporting before Customs Union was studied. In the last Chapter, Customs Union and Turkish carpet industry after Customs Union was studied.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Taner AFACAN'ın " Türk Makine Halıcılığı ve Gümrük Birliği'nin Türk Makine Halıcılığı Üzerine Etkileri" başlıklı tezi ~~7.6.2000~~ tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, İktisat Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Prof.Dr.Necat BERBEROĞLU

Üye : Prof.Dr.Rıdvan KARLUK

Üye : Prof.-Dr.-Mehmet Şahin

ÖNSÖZ

Avrupa'da bütünleşme düşüncesi 2. Dünya Savaşı'ndan ortaya çıkmıştır. Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun ana hedefi, üye ülkeler arasında malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin dolaşımını sınırlayan engelleri kaldırarak ekonomik bütünleşmeyi sağlamaktır. Ekonomik bütünleşme siyasal birliğe ulaşmanın temel şartı olarak görülmektedir.

Türkiye 14 Nisan 1987 yılında tam üyelik başvurusu yapmış ve 1.1.1996 yılında Gümrük Birliği'ne girmiştir. Bu çalışmada, Türk makine halıcılığı ve Gümrük Birliği'nin Türk makine halıcılığı üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Tezin şekil almasında ve ilerlemesinde görüş ve önerileri ile yol gösteren Sayın Prof.Dr.Necat BERBEROĞLU'na teşekkürü bir borç bilirim.

Taner AFACAN
Eskişehir-1999

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	iv
ÖNSÖZ	v
ÖZGEÇMİŞ	vi
TABLolar LİSTESİ	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE HALICILIK

1. TÜRKİYE'DE KİLİM VE HALI DOKUMACILIĞININ TARİHİ.	2
2. ANADOLU'DA TÜRK HALI VE KİLİM DOKUMACILIĞININ YAYILMASI VE GELİŞİMİ	3
3. TÜRKİYE'DE ÜRETİM TEKNOLOJİSİ VE KAPASİTE KULLANIMI	8
4. STANDARDİZASYON	11
5. ÜRETİM MALİYET UNSURLARI	12
5.1. Hammadde	12
5.2. İşçilik	13
5.3. Sermaye	13
5.2. Diğer Giderler	13
6. ÜRETİM VE İSTİHDAM	19
7. YURT İÇİ TÜKETİM VE FİYATLAR	20
8. DIŞ TİCARET	21

8.1. ithalat.....	21
8.2.İhracat	22

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA'DA HALICILIK VE GÜMRÜK BİRLİĞİ ÖNCESİ TÜRK HALI İHRACATI

1.AVRUPA'DA KİLİM VE HALI DOKUMACILIĞININ TARİHİ.....	24
2.BATI AVRUPA'DA HALICILIĞIN KRONOLOJİK SIRASI.....	25
3.ÜRETİM MALİYETLERİ	29
4.ÜRETİM VE İSTİHDAM	31
5.STANDARDİZASYON.....	32
6.KALİTE GÜVENCE FAALİYETLERİ.....	34
6.1. Kalite Güvencesi Politika ve standartları.....	34
6.2. Kalite Güvence Sistemi	34
6.3. Eğitim	35
6.4. Veri Toplama ve Analiz.....	35
6.5. İzleme	35
6.6. Dökümantasyon	35
6.7. Denetim ve Değerlendirme.....	35
6.8. Önemli Kalite Sorunları	36
6.9. Sistemin Geliştirilmesi.....	36
7.GÜMRÜK BİRLİĞİ ÖNCESİ TÜRK HALI İHRACATI	36
7.1.Almanya	38
7.2.Fransa	39
7.3.İngiltere	39
8.5 NİSAN KARARLARI VE ETKİLERİ	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜMRÜK BİRLİĞİ VE SONRASI TÜRK HALICILIĞI

1.AVRUPA BİRLİĞİ	44
2.GÜMRÜK BİRLİĞİ.....	45
2.1.Ortaklığın Dönemleri.....	47
2.1.1.Hazırlık Dönemi	47
2.1.2.Geçiş Dönemi	49
2.1.2.1.Gümrük Vergileri İle Eş Etkili Vergi ve Resimlerin Kaldırılması	49
2.1.2.1.1.Topluluk Yükümlülükleri	50
2.1.2.1.2.Türkiye'nin Yükümlülükleri	50
2.1.3.Ortaklığın Geliştirilmesine İlişkin Tavsiye Kararları	53
2.1.3.1.İşbirliğinin Genişletilmesi	53
2.1.3.2.Ortaklığın siyasi ve Kurumsal Çerçevesi.....	53
2.2.İthalat ve İhracat Rejimleri Çerçevesinde Gümrük Birliği.....	54
2.2.1.İthalat Rejimine İlişkin Düzenlemeler ve Gümrük Birliği	54
2.2.2.İhracat Rejimine ilişkin düzenlemeler ve Gümrük Birliği	56
3.TÜRK HALICILIĞININ GÜMRÜK BİRLİĞİ SONRASI	62
3.1.Almanya	62
3.2.Fransa	63
3.3.İngiltere.	64
SONUÇ	66
KAYNAKÇA.....	69

GİRİŞ

Kurulduğu günden beri bütünleşme çabası içinde olan Avrupa Topluluğunda, 1980'den itibaren bu çabaların artmaktadır. Topluluktaki canlanmanın sonucu olarak Avrupa Topluluğu Komisyonu tarafından 1985 yılında hazırlanan Beyaz Rapor, Avrupa Tek Pazarının oluşumunu gerçekleştirecek çalışmaları ve alınacak önlemleri içermektedir. Beyaz Rapor, 3 Aralık 1985 günü imzalanan ve 1 Temmuz 1987 tarihinde yürürlüğe giren Tek Avrupa Senedi ile Uygulama alanı bulmuştur.

Türkiye'nin Toplulukla 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan Ankara Anlaşması ile başlayan ortaklık ilişkisi, 14 Nisan 1987 tarihinde tam üyelik başvurusu ile yeni bir boyut kazanmıştır. Avrupa Topluluğuyla tam üyelik ilişkisine girilmeyişi, Topluluğun karar organlarında etkili olamayan Türkiye için istenen ekonomik sonuçlara ulaşmasını engellemiştir. Tam üyelik hedefleyen Türkiye, Gümrük Birliği ile yetinmek zorunda kalmıştır. Çalışmada Türk makine halıcılığı ve Gümrük Birliğinin Türk makine halıcılığı üzerine etkileri incelenmiştir.

Birinci bölümde, Türk halıcılığının gelişimi ve Türk halıcılık sektörünün genel yapısı üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde, Avrupa halıcılığının gelişimi ve Gümrük Birliği öncesi Türk halı ihracatı değerlendirilmiştir.

Son bölümde, Gümrük Birliği ve sonrası Türk halıcılığı incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE HALICILIK

1. TÜRKİYE'DE KİLİM VE HALI DOKUMACILIĞININ TARİHİ

Dokumacılık tekniğinin nerede ve ne zaman başladığı tam olarak bilinmemesine rağmen, dokuma sanatının Orta Asya'da başladığına hiç şüphe yoktur. Bu bölgede yaşayanlar daha verimli topraklar bulmak amacıyla Asya'nın batı bölümlerine göç etmişlerdir. Bu göçler esnasında kötü hava şartlarıyla karşılaşan göçmenler, çadırlarının yapımında keçi kılını kullanmayı öğrenmiştir. Keçi kılı koyun yününden daha uzundur. Göçmen çadırlarının yapımında yassı dokuma tekniği kullanılmıştır. ¹

Keçi kılı dokunan bezden dışarı çıkar, ıslanır damlar ve yassı dokumadaki delikleri kaplar böylece çadır, sudan korunmuş olur. Daha sonra, göçmenler kendilerini çadırlarının toprak yüzeyindeki nemden korumak ihtiyacı hissettiler aynı tekniği Kilim adını verdikleri yüzey koruyucularını yapmak için kullanmışlardır.

Bir süre içinde, dokuma sanatı gelişti ve günlük hayatla ilgili pek çok eşya dokunmaya başlandı. Yörükler keçi kılından dokudukları kilimleri battaniye olarak kullanmışlardır. Kilimler aynı zamanda çadırlarda odaları bölmek için de kullanıldığı gibi, çocukları uyutmak amacıyla beşik olarak da kullanılmıştır. Dokuma ürünlerinin, zaman içinde çok farklı alanlarda kullanıldığını görmekteyiz.

¹ Meydan Larousse, 1990,s.546.

İlk olarak göçmenler, kuru yaprakları yığarak ve onları çadırlarının çeşitli yerlerine yayarak yataklar yaptılar. Ancak uyuyanların ağırlığı altında yatakların toz haline gelmesi nedeniyle hayvan postlarını model alarak, göçmenler yassı dokumalara tüy eklemeye başlamışlardır. Bu ilk tüy kilimler çok yumuşak ve esnektirler. Göçmenler bunları kolaylıkla katlayabiliyor ve uzun seyahatlerinde yatak olarak kullanılmak üzere atlarının sırtında taşıyabiliyorlardı.

Daha önce de belirtildiği gibi , ilk olarak halının nerede ve ne zaman dokunduğu bilinmemektedir. Yine de eldeki en eski halılar Sibirya'da Altay Dağları'nda bir mezarda 1947 yılında Rus arkeolog Rubenko tarafından bulunmuş ve Leningrad'daki Hermitage Müzesi'nde sergilenmektedir. Halı, Türk çift düğümü ile dokunmuş ve metrekare başına düğüm içermektedir. 3.62 m² büyüklüğünde ve İsa'dan önce (M.Ö.) 5. yy'a ait olduğu sanılmaktadır. Altay Kilimleri, uzun bir tarih ve dokuma geleneğinin ürünüdür.²

2. ANADOLU'DA TÜRK HALI VE KİLİM DOKUMACILIĞININ YAYILMASI VE GELİŞİMİ

Selçuklu Devleti zamanında ve onların Anadolu'ya gelmelerinden önce, Türkler İran'da ve Kafkaslar'da birkaç yüzyıl hüküm sürmüşlerdir . Dokumacılık sanatı, Anadolu'ya 11.yy'ın ve 12.yy'ın başında Selçuklular tarafından getirildi. Bu dönem Selçuklu egemenliğinin en yoğun olduğu dönemdir. Pek çok sayıda halıya ek olarak , Selçuklu kökenli olduğu bilinen 18 halı ve halı parçaları da saptanmıştır. Teknik yönler ve kullanılan desenlerin çeşitliliği Selçuklu kilim dokumacılığının becerikliliğini kanıtlar. Varolun en eski Selçuklu Halıları 13 ve 14.yy'a aittir. Bu halılardan 7 tanesi 1905'te Alman Konsolosluk çalışanlarından olan Loytred tarafından Konya'daki

² Meydan Larousse, 1990, s.334

Alaaddin Camii'nde ortaya çıkarılmıştır. Bu halıların 1220 ve 1250 yılları arasında dokundukları düşünülmektedir.³

Bulunan 18 kilimden geriye kalan 11 adet kilimin 3 tanesi tamamlanmış kilimlerden, 3 tanesi küçük kilimlerden, 3 tanesi tamamlanmamış kilimler ve 2 tanesinin de büyük kilim kökenli küçük parçalar olduğu saptanmıştır. Selçuklu zamanından kalma 3 tane daha halı parçası 1930 yılında Beyşehir'deki Eşrefoğlu Camii'nde ortaya çıkarılmıştır. Bugün, bu kilimler Konya'daki Mevlana Müzesi'nde ve Londra'daki Kier Koleksiyonunda sergilenmektedir. 3. grup kilim kalıntıları 1935-1936 yıllarında Fostad'da bulundu. Fostad'daki bu 7 kilim, 14.yy. Anadolu kökenli olarak tanımlandı. Bu 18 kilimdeki ortak desenler, kufik sınır, sivri uçlu 8 yıldız ve geometrik motiflerdir. Orta Asya kökenli Türk kilimi 14.yy.'a kadar tüm özelliklerini korudu. Osmanlı'ların bütün Anadolu'da kontrolü elde etmelerinden sonra motiflerin özelliklerinde geleneksel Türk kiliminin ölçülerinde değişiklikler ortaya çıkmaya başladı.

Osmanlı egemenliği sırasında pek çok Türk kavimi yerleşik hayata geçmeye başlamış ve köyler, küçük şehirler kurmaya karar vermişlerdir. Hereke, İstanbul'un 60 km. Doğusunda Marmara Denizi kıyısında kuruldu. İlk kilim atölyesi Hereke'de kuruldu ve Osmanlı saraylarını dekore etmekte kullanılan çok geniş ölçülerde halılar dokunmaya başlandı. Bu kilimler ayrıca savaş ve barış zamanlarında Avrupa Ülkeleri ile iyi ilişkiler kurmak için ve geliştirmek amacıyla krallara, kraliçelere, ordu komutanlarına hediye edildiler.

XIV. yüzyıl Anadolu halısı ise, daha çok Avrupalı tarafından yapılmış olan tablolardeki tasvirlerle tanınır. Avrupa'dan alınan siparişleri karşılamak üzere Anadolu'da bu yüzyılda yapılan halıların bir grubuna hayvanlı halılar denir. Bunlarda halı yüzeyi kare ve dikdörtgenlere ayrılmış ve bunların içlerine stilize hayvan motifleri yerleştirilmiştir. Selçuklu devri halıları ile XIV. yüzyılın

³ Besim ATALAY, *Türk Halıları ve Uşak Halıcılığı*, (Ankara, 1967), s.37.

ikinci yarısına ait Klasik Osmanlı halıları arasında bir köprü vazifesi gören Holbein halılarıdır. Holbein halıları, renk, teknik ve motif bakımından daha önceki Selçuklu halıları ile bağlantılıdır.

Dört tipi vardır :

i. Küçük parçalı örneklerden, bir kısım konturları örgülü sekizgen ve ikiz rumi yapraklardan baklavaların kaydırılmış eksene göre sıralamasından, diğer kısmı da sekizgenlerin renk birliğiyle açık ve koyu renk karelerin alternatif olarak dizilmesinden meydana gelir. Bu tip XIV. yüzyıldan XVII. yüzyıla kadar görülür.

ii. Birinci tipin gelişmiş şeklidir . Şema aynı olmakla beraber nebati motiflerle kompozisyonda bir çözülme görülür . XVI. yüzyıl başından VIII. Yüzyıl sonuna kadar devam eder.

iii. Sekizgenle doldurulmuş büyük karelerin üstünde sıralanmasından meydana gelir. XV. yüzyıl boyunca devam eder.

iv. Sekizgenle doldurulmuş büyük kare ve dikdörtgenlerin altında üstünde ikişer kare ve sekizgen vardır. Ortada esas motifin etrafında bir gruplaşma vardır. XVI. - XVIII'inci yüzyıllar arsında görülür. Holbein halılarının hepsi Batı Anadolu'da veya Uşak bölgesinde yapılmıştır.⁴

Bergama halısı adıyla tanınan diğer bir Anadolu halısı grubunun Holbein halılarının son iki tipi ile yakın benzerlik vardır. Bunlardan da halı yüzeyi büyük karelere ayrılmış, bunların ortasına sekizgenler yerleştirilmiştir. Köşelerdeki üçgen dolgular orta kısımda diğer üçgenlerle birleşerek yarım baklava meydana getirir. Çeşitli bordür motiflerden en çok kullanılan kufi yazı

⁴ Expansion and Development of Turkish Rug and Kilim Weaving in Anatolia, 1999, s.1.

motifidir. Bergama halılarında renk ve motiflerde görülen birçok detay bunların Selçuk halılarında rastlanan motifleri yaşattıklarını ortaya koymaktadır.

XVI. yüzyılda Uşak çevresinde yapılan halılar Uşak halıları adıyla Anadolu'nun önemli bir halı grubunu teşkil eder. Madalyonlu ve yıldızlı olmak üzere başlıca iki tip olan bu halılar bazen çok büyük boyda ve pek zengin desenli olur. Madalyon düzeni XVI. yüzyıl İran halılarında da önemli rol oynar. Bu bakımdan Uşak halılarının İran halıları ile yakın benzerliği vardır. Yıldızlı Uşak halılarında ise madalyonlar bir yıldız şeklini alır. Bordürler, bulut, iri çiçekler ve yazı motifleriyle doldurulur. Renkler açık mavi, koyu mavi ve kırmızı, konturlar satırı. Uşak halılarının çok çeşitli tipleri, XVIII. yüzyıl sonlarına kadar 300 yıl süre ile Anadolu halk sanatının son parlak devrini meydana getirmiştir.

Klasik Anadolu halılarının aynında XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkan Osmanlı Saray halısı adı verilen bir başka grup daha vardır; bunlarda motiflerin ele alınışı çok farklıdır. Zemini XVI. yüzyıl ortasından itibaren görülen kıvrım halı motiflerle tamamen doludur. Zemin üzerinde Uşak halısında görüldüğü gibi fark edilemeyen madalyonlar da işlenir. Bu madalyonlardan biri ortada tam olarak, diğer dördü de köşelerde parça halinde yer alır. Bu halılar halk sanatına bağlı klasik halılardan ayrı, saray imalathanelerinde yapılmış olmalıdır. Osmanlı saray halılarında, İran düğüm tekniği olan malzeme önce ipek gibi yumuşak bir yün daha sonra pamuk ve ipektir. Motifler ise natüralisttir, lale, sümbül, karanfil gibi çiçekler işlenmiştir.

Anadolu'nun hemen her tarafında halı yapılır ama bazı önemli halı yapım merkezleri de vardır. Bu merkezlerde dokunan halılar dokunduğu yerin adıyla anılır. En tanınmışları eski İzmir, Gördes, Kula, Demirci, Gülistan, Bergama, Yahşibey, Hereke, Şaval, Maden, Malatya, Karaca, Feshane, Akhisar, Bandırma, Rodos, Mila, Fethiye, Uşak, Kütahya, Eğil, Darnit, Mucur, Karaman, İstanbul Türk, Şirazi, Bor, Isparta, Ladik, Kayseri, Niğde, İnlice, Karapınar, Sivas, Turhan, Kırkhisar ve Çanakkale halılarıdır.

Gördes'te dokunan halılar çok ünlüdür. Bunların dokuma tekniği renk ve desen bakımından eski İran halılarıyla bir tutulabilir. Ancak koleksiyonlarda ve müzelerde bulunabilen XIX . yüzyıla ait ve daha eski Gördes halılarında koyu kırmızı hakimdir. Klasik Gördes halılarının 3 tipi vardır. Basra Gördesi, Kız Gördesi, kendirli. En kıymetli ve eski parçalar Basra Gördesidir. Kula halılarında, Gördes halıları ile aynı karakteristik özellikler göstermektedir.

Gördes ve Kula'dan sonra Anadolu'nun diğer önemli bir halı merkezi Ladik'tir. Eski Ladik halılarının renk ve desenleri ancak parçalar halinde günümüze gelmiş örneklerden anlaşılmaktadır . Kenarları üç bordür halinde olan Ladik halılarında hemen hepsi seccadedir. Bunlarda renk genel olarak kırmızı, mavi ve sarıdır. ⁵

Anadolu halılarının arasında Anadolu Yörük halıları adı verilen aşiret halılarının da önemli bir yeri vardır. Orta, güney ve güneydoğu Anadolu'daki Türkmen aşiretlerinin dokudukları halılar bazen geniş bordürlü bazen bordürsüzdür. Geometrik motifler ve yıldız motifleri kullanılır. Bunlardan başka aşiret kilim ve seccadeleri de meşhurdur.

Türkiye'de makine halısı sanayiinin başlangıcı olarak üretime yönelik ilk yatırımlar 1950'li yıllarda gerçekleşmiştir. O dönemlerde birkaç tezgah ve ilkel bir teknoloji ile başlayan üretim, özellikle 1970'den sonra genel olarak tekstil endüstrisinde kaydedilen gelişmelere paralel olarak, gerçekleşen yeni yatırımlar ve hızlı bir gelişmeyle bugünkü teknoloji düzeyine ulaşmıştır.

⁵ Besin ATALAY, *Türk Halıları ve Halıcılığı*, (Ankara, 1967),s.37.

3. TÜRKİYE'DE ÜRETİM TEKNOLOJİSİ VE KAPASİTE KULLANIMI

Makine halıları, dokuma halıları, yapıştırma halılar, örme halılar, tufting halılar, iğneli keçe halıları ve elyaf olarak 6 sınıfa ayrılrsa da teknolojik kullanıma göre;

- Dokuma
- Tufting
- Keçe

olmak üzere genel olarak 3 grupta incelenebilir.

Dokuma halılar da genellikle;

- Wilton tipi
- Axminster tipi

olarak gruplandırılmaktadır. Bu gruplandırma dokuma sistemlerine göre yapılmaktadır.

Türkiye'de makine halıcılığı, özellikle son 20 yıl içinde büyük aşama kaydetmiştir. Makine halıcılığı geliştirilmesi öncelikle teknik, ekonomik ve sosyal bütün unsurlarıyla organize bir şekilde örgütlenmesine, bunu takiben de belli başlı dış pazarlarda modern anlamıyla tanıtımına ve pazarlanmasına bağlıdır. Ülkemizde makine halıcılığı bu sayede daha da gelişebilir. Geleneksel bir tecrübemiz ve desen konusunda dünyada "Türk Halısı" imajı vardır, hammadde yeterli miktarda mevcuttur, üretim fabrikasyon olduğundan kalifiye eleman sıkıntısı yoktur, ihraç pazarı vardır, standartlara uygun imalat yapılmaktadır, diğer ülkelerle maliyet bakımından rekabet edebiliriz.⁶

⁶ Orkun ÖZBEK, Halıcılık Sektörünün Türkiye Ekonomisindeki Yeri, (İzmir Ticaret Odası, 1994), s.18.

Türkiye’de Wilton tipi makine halısı üretiminde en modern halı dokuma tezgahlarından olan Belçika malı Michel Van De Wiele mekiksiz ve Textima marka Alman mekikli tezgahlar kullanılmaktadır. Makine halısı üreticileri, kullandıkları üretim teknolojileri bakımından dünyadaki en son gelişmeleri izlediklerini, makine halıcılığında en ileri teknoloji ve olanaklara sahip olan Belçika ile rekabet edebildiklerini, özellikle Orta Doğu Pazarlarından Belçika’nın çekilmesine neden olduklarını ifade etmektedirler. Üretilen halılara ait hav iplikleri de ülkemizde üretebilmekte, ayrıca atkılık jüt ipliği üreticisi firmalarımız da bulunmaktadır. İplikte üretim teknolojisi yarı kamgramdır.⁷

Tufting halı ise, makine halıcılığı sektöründe büyük bir aşama olarak tanımlanmıştır. Menşei Amerika’dır. Avrupa’ya gelişi ise 1955’te olmuştur. Tufting üretimi için birbirini izleyen 3 üretim sayfası vardır:

- Taşıyıcı dokusunun imali,
- Tufting projesi
- Hav ilmesinin sağlanması

Bu aşamaları boyama, tıraşlama gibi işlemleri ile kesme ve konfeksiyon etme izlemektedir. Tufting halıda, gerek halı üretiminde, gerekse halı dokumada 1970’li yılların teknolojisinin ağırlıklı olduğu bir makine parkı mevcuttur. Bunun nedeni dünyadaki pahalı teknolojinin izlenmesindeki güçlüktür. Şirketlerdeki ürün kalitesi dünyadakilere yakın olmakla birlikte, makinelerdeki randıman ve devir düşüklüğü gibi nedenlerle maliyetler yükselmektedir.

⁷ Yalçın KONUKOĞLU, “Devlet Desteği İle Belçika’lı Halıcuları Geçeriz”, Dünya Tekstil Dergisi, 12 Mayıs 1998, s.10.

Tablo 1: Makine Halısı Üreten Tesislerin İllere Göre Dağılım ve Teknoloji Bazında Tezgah Kapasiteleri

İLLER	TESİS SAYISI	TEZGAH SAYISI	DOKUMA	TUFTİNG	KEÇE
İSTANBUL	3	39	39	–	–
TEKİRDAĞ	3	78	63	12	3
KAYSERİ	3	108	108	–	–
ANKARA	1	6	–	6	–
BİLECİK	1	15	–	9	6
GAZİANTEP	600	2,000	2,000	–	–
TOPLAM	611	2,246	2,210	27	9

Kaynak: DPT VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı-Makine Halısı Alt Komisyon Raporu , s. 63.

Tablo 1 den de görüleceği gibi Gaziantep, Türkiye makine halısı üretiminde önemli paya sahiptir. Tesislerin çoğu küçük ölçekli olmasına karşın tesislerin tezgah sayısına baktığımızda Gaziantep, bu sektörde Türkiye'nin kalbi durumundadır. Toplam 611 tesisin 600 ve 2246 tezgahında 2000'i bu ilde bulunmaktadır. Ayrıca kullanılan teknoloji dokuma ağırlıklı olup , bunu tufting ve keçe izlemektedir.

Tablo 2: Makine Halısı Kapasite Kullanımı

Ana Mallar	Dokuma	Dokuma	Tufting	Tufting	Keçe	Keçe
Yıllar	Kapasite m ²	K.K.O.(%)	Kapasite m ²	K.K.O.(%)	Kapasite m ²	K.K.O.(%)
1988	50.000.000	55	8.968.400	57	6.300.000	68
1989	59.000.000	55	8.968.600	71	6.300.000	61
1990	72.000.000	36	8.968.600	93	6.300.000	87
1991	72.000.000	36	11.087.800	76	6.300.000	95
1992	73.000.000	51	14.264.400	66	13.600.000	64

Kaynak: DPT VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı-Makine Halısı Alt Komisyon Raporu , s. 69.

Kapasite kullanım oranları tufting ve keçe gruplarının son yıllarda düşmesi olumsuz bir gelişme olarak değerlendirilmelidir. Kapasite Kullanım Oranı'nın (K.K.O) rakamsal olarak düşük olması geçekte, kapasitenin artmasından kaynaklanmaktadır. Dokuma grubunda ise kapasitenin 1992 yılında 1991'e göre çok az artması, kapasite kullanım oranını önemli ölçüde arttırmıştır. Bu oransal incelemeler yapıldığında, üretimin azımsanmayacak ölçüde arttığını göstermektedir.

4. STANDARDİZASYON

Sektörde üretilen ürünlerle ilgili olarak henüz bir TSE standardı oluşmamıştır. Ancak bu konuda TSE bünyesinde kurulmuş olan bir komisyon standart tariflerini yapmak üzere çalışmalarına devam etmektedir. Buna karşın firmalar, diledikleri takdirde TSE -K standardı almak suretiyle ürün ve ürün çeşitlerine ilişkin kalitelerini belgeleyebilmektedir. Halen TSE tarafından verilen

ISO 9000 belgesi yurtdışında geçerli kabul edilmemektedir. Bu konuda TSE'nin ISO 9000 belgesi verebilmek için yetki yeterlilik sürecini tamamlamış olduğu belirtilmektedir. Ancak süreç ve organizasyon hazırlıklarını tamamlamakta olan bir çok firma kısa bir süre içinde ISO 9000 için müracaatta bulunabilecek duruma gelecektir.⁸

5. ÜRETİM MALİYET UNSURLARI

5.1. Hammadde

Makine halısında kullanılan hammaddeler kamgram iplik, pamuk ipliği yün, jüt, lateks ve boyadır. Bu hammaddeler genellikle yurt içinde temin edilmekle birlikte az miktarda ithalat da söz konusudur. Ancak makine halısı üreticileri, son yıllarda artmaya başlayan ürün ithalatın gümrük duvarlarının aşırı indirilmesinden kaynaklandığını söylemektedirler. Kamgram ipliğin özelliği kullanıldığı halının niteliğine göre değişmektedir. Bu özellik üç ana başlık altında toplanabilir. Bunlar yün, sentetik ve yün ile sentetiğin karışımından oluşan ipliklerdir.

Makine halısı olarak dokuma halılarında kullanılan jüt ipliği, Türkiye'deki fabrikalarda yapılmaya başladığından iplik ithalatı yerine elyaf ithaline bırakılmıştır. Tufting halı üretiminde kullanılan birinci dokuma bezi, ithal yerine iç üretimle karşılanmaktadır. Keçe üretiminde ise ithal girdisi olan polipropilen granül yerli üretimle karşılanmaya başlamıştır. Hammadde olarak önemli bir sorun çeşitli halı, elyaf ve ipliklerin ucuz ve hızlı bir şekilde sağlanmasıdır. Bu nedenle stok maliyeti altında kalınmakta, dolayısıyla vertikal entegrasyon mecburiyetine girilmektedir. Belirli miktarda üretimi gerçekleştirebilmek için gerekli olan hammadde stoklama yoluna gidilmektedir. Hammadde maliyetinin toplam maliyet içindeki oranı %53-63'tür.⁹

⁸ Dış Ticaret Müsteşarlığı Dış Ticarete Standardizasyon Mevzuatı, (Mart, 1996).

⁹ ÖZBEK, ön.ver.,s.21.

5.2. İşçilik

Türk Makine halıcılığı düşük işçilik maliyetine dayanarak dünyaya açılmıştır. İşçilik maliyetleri toplam maliyetin % 7.23'ünü oluşturmaktadır. Bu oran dokuma halılarda en üst sınıra ulaşırken, tufting ve keçe halılarda minimum oranlardadır.

5.3. Sermaye

Makine halıcılığı, parça halıda yoğun işletme sermayesi, duvardan duvara halıda ise yüksek sermaye gerektiren bir sanayi dalıdır. Maliyetin en önemli kalemini hammadde oluşturduğu için stoğa çalışılmayıp satışa göre ürün yapılmaktadır. O yüzden işletme sermayesi önem taşımaktadır. Türkiye'de sermayenin kıt ve çok pahalı olması maliyetleri dolayısıyla rekabeti olumsuz yönde etkilemektedir.

5.4. Diğer Giderler

Bu maliyet unsurun içinde, genel idare giderleri, finansman giderleri, satış giderleri yer almaktadır. Son yıllarda vadelerinin giderek uzaması sermayenin dönüş hızını yılda üçe, genellikle ikiye çekmiş olması, üretime ağır bir finansman yükü getirmektedir. Diğer giderler toplam maliyet içinde %15,5-40 arasında değişken paya sahiptir. Dokuma türü halılarda bu oran %30, keçe türü halılarda ise % 40 olmaktadır.

Makine halısı maliyet unsurları üretimde kullanılan iplik çeşidine göre beş başlık altında toplanmaktadır.

- 1.Makine halısı maliyeti tamamı sentetik olanlar,
- 2.Makine halısı maliyeti yün ve sentetik karışımından oluşanlar,
- 3.Makine halısı maliyeti tamamı yün olanlar,
- 4.Makine halısı maliyeti Tufting olanlar,
- 5.Makine halısı maliyeti keçe olanlar,

Bu maliyet unsurlarını tablolar yardımıyla inceleyelim;

**Tablo 3: Makine Halısı Maliyeti Tamamı Sentetik
(1000-1700 İlmek Sıklığında)**

Maliyet Unsurları	Miktar (kg/TL)	Değer (kg/TL)	Tutar (m2/TL)	Oran
Kamgram İplik	1.800	33.000	59.400	%45.5
Pamuk İplik	0.300	25.000	7.500	%5.7
Jüt	0.950	15.000	4.250	%10.8
Tutkal	0.100	7.000	700	%0.5
Toplam	-	-	81.500	-
İşçilik	-	-	25.000	%19.1
Toplam (SM)	-	-	106.850	-
Genel İ.Gid. (Fin.Har.)	-	-	24.000	%18.4
Toplam	-	-	130.850	%100

Kaynak: DPT VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı-Makine Halısı Alt Komisyon Raporu , s.75.

Tamamı sentetik iplik içeren makine halısı maliyetini etkileyen en önemli hammadde girdisi kamgram iplikdir. Üretim maliyetinin % 45.5'in oluşturduğu kamgram iplik hammaddesi ithal edilmektedir. Sentetik iplik halı üretiminde işlenirken teknoloji yoğun olarak çalışmaktadır.

Hammaddenin üretim bandında ilk girişinden kullanılacak iplik haline gelene değin işçilik maliyetinden çok kullanılan teknoloji öne çıkmaktadır.

**Tablo 4 : Makine Halısı Maliyeti Yün- Sentetik Karşımı
(2500 ilmek Sıklığında)**

Maliyet Unsurları	Miktar (kg/m ²)	Değer (kg/TL)	Tutar (m ² /TL)	Oran
Kamgram iplik	1.750	50.000	87.500	%50.1
Pamuk ipliği	0.400	25.000	10.000	% 5.8
Jüt	0.750	15.000	11.250	% 6.4
Tutkal	0.100	7.000	700	% 0.4
Toplam	-	-	109.450	-
İşçilik	-	-	40.000	%22.9
Toplam (SM)	-	-	40.000	-
Genel İ. Gid. (Fin. Har.)	-	-	25.000	%14.4
Toplam	-	-	174.450	% 100

Kaynak: **DPT VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı-Makine Halısı Alt Komisyon Raporu , s.77.**

Yün ve sentetik iplik kullanılarak üretilen makine halısının maliyetini etkileyen girdinin başında Yeni Zelanda'dan ithal edilen yün bulunmaktadır.

Üretim maliyetinin %50'sini yün ve sentetik iplik karışımından elde edilen kamgram iplik oluşturmaktadır. Yün hammaddesinin üretim ağına girmesiyle işçilik faktörü sentetik halı üretimine göre daha önemli bir duruma gelmektedir. Bu da işçiliğin maliyet içindeki payını daha da arttırmaktadır.

**Tablo 5: Makine Halısı Maliyeti Tamamı Yün
(3000 İmek Sıklığında)**

Maliyet Unsurları	Miktar (kg/m ²)	Değer (kg/TL)	Tutar (m ² /TL)	Oran
Kamgram iplik	2.000	57.000	114.000	% 55.3
Pamuk ipliği	0.400	25.000	10.000	% 4.9
Jüt	0.700	15.000	10.500	% 5.1
Tutkal	0.080	7.000	560	% 0.3
Toplam	-	-	135.060	-
İşçilik	-	-	45.000	% 21.8
Toplam(SM)	-	-	180.060	-
Genel İ. Gid. (Fin. Har.)	-	-	26.000	%12.6
Toplam	-	-	206.060	%100

Kaynak : DPT VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı-Makine Halısı Alt Komisyon Raporu , s.79.

Makine halısının tamamen yünden üretilmesinden dolayı ithal edilen yün hammaddesi diğer çeşitlere göre maliyette daha fazla yer kaplamaktadır. Bu hammaddenin kullanılışı işçilik faktörünün yine ön plana çıkmasına yol açmaktadır.

Tablo 6: Makine Halısı Maliyeti Tufting

Maliyet Unsurları	Miktar (kg/m2)	Değer (kg/TL)	Tutar (m2/TL)	Oran
İlme ipliği	1.300	30.500	39.650	% 49.5
Jüt kanaviçe	1.100	3.100	3.410	% 4.3
Birinci dokuma Bezi m2	1.100	3.700	4.070	% 5
Lateks	0.550	9.300	5.115	% 6.5
Tebeşir	0.550	400	340	% 0.4
Toplam	-	-	52.585	-
İşçilik	-	-	7.500	% 9.4
Toplam (SM)	-	-	60.085	-
Genel İ.Gid. (Fin.Hariç)	-	-	20.000	% 24.9
Toplam	-	-	80.085	% 100

Kaynak : DPT VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı-Makine Halısı Alt Komisyon Raporu, s.81.

Tufting halı üretimi teknoloji ağırlıklı üretimdir. Bu nedenle işçilik giderleri düşüktür. Üretim sonrası stoklama taşımacılık işlemlerinde m² olarak fazla yer kapladığından genel giderlerin üretim maliyetindeki payı diğer tip halılara göre daha yüksektir.

Tablo 7 : Makine Halısı Maliyeti Keçe

Maliyet Unsurları	Miktar (kg/m2)	Değer (kg/TL)	Tutar (m2/TL)	Oran
Boyalı elyaf	0.600	12.000	7.200	% 38
Lateks	0.280	9.300	2.600	% 13.7
Tebeşir	0.420	400	168	%0.9
Toplam	-	-	9.968	-
İşçilik	-	-	1.500	%7.9
Toplam (SM)	-	-	11.468	-
Genel İ.Gid.(Fin.Hıraç)	-	-	7.500	%39.5
(Ticari Maliyet)	-	-	18.968	-

Kaynak: **DPT VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı-Makine Halısı Alt Komisyon Raporu, s.83.**

Keçe makine halısı üretimi içindeki en önemli maliyet unsuru genel idare giderleridir. Bu giderler içinde keçe halının potansiyel tüketiciye ulaşmadaki pazarlama faktörü önemli rol oynamaktadır.

Tablolar incelendiğinde, dokuma türü makine halılarda en büyük maliyet payının genel olarak hammadde olduğunu görürüz. Hammadde içinde kamgram ilk sırayı almaktadır. Bunu jüt ve pamuk ipliği

izlemektedir. Dokuma türü halılarda ikinci önemli maliyet unsuru ise işçiliktir. Genel idare giderleri üçüncü sıradır.

Tufting halılarda işçilik en az paya sahip maliyet unsurudur. Toplam maliyet içindeki payı % 9.4 gibi düşük bir orandadır. İlk sırada yine hammadde bulunmaktadır. Genel idare giderleri ikinci sırayı almakla birlikte % 24.9 gibi önemli bir payı bulunmaktadır.

Keçe türü makine halılarında da sıralama aynı şekildedir. Hammadde, genel idare giderleri ve işçilik payları sırasıyla % 52.6, % 39.5 ve % 7.9'dur.

6. ÜRETİM VE İSTİHDAM

Makine halıcılığında üretim, yıllardan beri gelişmekte olan teknolojiye paralel olarak artmaktadır. Son yıllarda bunun istisnası 1990 yılındaki körfez savaşının yol açtığı kriz olmuştur. Bu geçici duraklamadan sonra üretim hacmi 1991 ve 1992 yıllarında yine artış göstermiştir.¹⁰

Bu sektörde üretim artışını etkileyen en önemli unsurlar konut üretimindeki artış, nüfus artışı, turizm sektöründeki gelişmeler ve ülkedeki evlenme sayısındaki artıştır. Bunun dışında üretim artışındaki sürekliliği sağlayan temel neden, makine halıcılarının dış pazarlara açılma ve rekabet üstünlüğü elde etme çabalarıdır. Makine halısı üreticilerine göre, üretimi engelleyen nedenler yıldan yıla değişiklik gösterebilmektedir.

Genel olarak hammadde sağlanmasındaki güçlük, finansman yetersizliği, bazı yıllar görülen talep yetersizliği ve enerji kesintileri bu nedenler arasında en önemlileri olarak gösterilmektedir.

¹⁰ Ökkeş ÖZTEMİR, "Dünya Halı İç Pazara Önem Verecek", Taban Döşemeleri ve Halı, (Dünya Dosyası-1998), s.10.

Tablo 8 : Makine Halılarının Ana Gruplar İtibariyle Üretim Miktarları

Ana Mallar	Dokuma	Tuftig	Keçe	Toplam
1988	27.307	5.075	4.269	36.651
1989	32.525	6.344	3.840	42.709
1990	26.036	8.328	5.482	39.846
1991	28.090	8.381	7.787	44.258
1992	36.851	9.397	8.687	54.935

Kaynak : **DPT VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı-Makine Halısı Alt Komisyon Raporu, s.88.**

Makine halısı sektöründe çalışan sayısını tam olarak saptanması mümkün olmakla birlikte bu rakamın 50.000 dolayında olduğu tahmin edilmektedir. Son yıllarda makine halısının göstermiş olduğu gelişme karşısında istihdam olanağı da artmaktadır.

7. YURT İÇİ TÜKETİM VE FİYATLAR

Türkiye’de kişi başına yıllık halı tüketimi halen 1 m²’nin altındadır. Dolayısıyla makine halıcılığı genç bir sektör olup kullanımının yaygınlaşmasıyla hızla büyüyecek potansiyele sahiptir. Sektör konjonktürel dalgalanmalardan yüksek oranda etkilenmektedir. Bunun yanı sıra enflasyon, gelir dağılımı, ikame malların etkisi, inşaat sektöründeki gelişmeler tüketicinin satın alma karar ve önceliklerini oluşturan temel etkenlerdir. Son yıllarda tüketicilerin özellikle tufting türü duvardan duvara halıya olan eğilimleri artmıştır. Bu gelişmenin konut üretimindeki artışla ilgili olduğu bilinmektedir.

Türkiye’de makine halısında tüketimi belirleyen en etkili unsur halının fiyatıdır. Tablo 9’da ayrıntılı olarak incelendiği gibi;

Tablo 9: Makine Halıları Ortalama Satış Fiyatları

Ana Mal Grubu	Fabrika Çıkış Fiyatı (m2/TL)	Toptan Satış Fiyatı (m2/TL)	Tüketici Satış Fiyatı (m2/TL)
Dokuma (Sentetik)	2.815.200	3.714.960	4.871.400
Dokuma (Sentetik+Yün)	5.903.640	7.763.650	10.212.000
Dokuma (Yün)	8.633.280	11.396.040	14.937.120
Tufting	1.995.000	2.250.000	3.193.000
Keçe	950.000	1.023.000	1.532.230

Kaynak : **DPT VI Beş Yıllık Kalkınma Planı-Makine Halısı Alt Komisyon Raporu, s.89.**

8. DIŞ TİCARET

8.1. İthalat

Makine halısında çok az ürün ithalatı söz konusudur. Makine halısı olarak dokuma halılarda kullanılan jüt ipliği, Türkiye’deki iplik fabrikalarında yapılmaya başladığından iplik ithalatı yerine elyaf ithaline bırakmakla beraber az da olsa devam etmektedir.

Tufting halı üretiminde kullanılan birinci dokuma bezi, ithal yerine iç üretimle karşılanmaya başlanmış, keçe üretimi ithal girdisi olan polipropilen granül de yerli üretimle karşılanmaya başlamıştır. Bazı hammaddelerin ithal edilmesinde en önemli neden kalitedir. Girdilerin ithal edildiği ülkeler

farklıdır. Kirli yün genellikle Yeni Zelanda'dan gelirken jüt elyafı ve jüt ipliği Bangladeş ve Hindistan'dan ithal edilmektedir. Lateks ise Hollanda, Almanya, Yunanistan ve ülke içinden karşılanmaktadır.

8.2. İhracat

Makine halısında son yıllarda üretim sürekli artarken buna bağlı olarak ihracatımız da her yıl büyüyerek artmaktadır. Yine de ihracatımızın üretim içindeki payı % 20'ler civarındadır.

Duvardan duvara halı ihracatı, ağırlıklı olarak iğneli keçe türü halılardan oluşmaktadır. Tufting türü halılar uluslararası pazarlarda kalite olarak rekabet edilecek niteliktedir. Ancak hammadde imkanları ve yüksek girdi maliyetleri ile ulaşılan satış fiyatları şimdilik rekabeti güçleştirmektedir.

Dokuma halılarda ise, ülkemiz başta Avrupa pazarı olmak üzere dünya pazarında hem kalite hem de fiyat açısından diğer ülkelerle özellikle bu alanda en iyi durumda olan Belçika ile rekabet edebilir bir düzeye erişilmiştir. Belçikalı üreticiler Türk makine halıları ile mücadele edebilmek için, hem anonim Türk desenlerimizi hem de firmalar bazında hazırlanan özgün desenleri taklit eder hale gelmişlerdir.

Makine halısında Türkiye ihracatının en önemli bölümünü S.Arabistan'a yapmaktadır. Genel olarak Orta Doğu ülkelerine yapılan ihracat oranı ise toplam ihracatımızın yarısından fazlasını oluşturmaktadır. İhracatın çoğunlukla bu ülkelere yapılmış olmasının en büyük nedeni, Avrupalı rakiplerimize göre bu ülkelere olan yakınlığımızdır. Ayrıca halılarımızdaki desen, motif ve renk bileşimimiz bu ülkelerce tercih edilmektedir. Kalite olarak makine halıcılığında zaten sorun yoktur.

Teknoloji konusunda Avrupalı rakiplerle aramızda fark yok iken, geleneksel halı motifleri ve yeni desen bulmadaki yaratıcılık yüzünden daha avantajlı konumda olduğumuz da söylenebilir.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA'DA HALICILIK VE GÜMRÜK BİRLİĞİ ÖNCESİ TÜRK HALI İHRACATI

1. AVRUPA'DA KİLİM VE HALI DOKUMACILIĞININ TARİHİ

Dünya ekonomisinde 1970'lerin başından itibaren istikrarlı büyüme sürecinden uzaklaşılması, düşük büyüme hızı, işsizlik, istikrarsız fiyatlar, koruma politikalarına olan rağbetin yeniden artmasına sebep olmuştur. Bunun sonucunda bazı alanlarda küreselleşme devam ederken bazı alanlarda da yeni bir akım olan “bölgeselleşme” (bölgesel entegrasyon hareketleri) hız kazanmıştır. Günümüzde bölgeselleşme, küreselleşmenin önüne geçmektedir. ABD ve AB dünya ekonomisinde bölgesel ekonomik bütünleşmelere giderek kendi pazarlarını rakiplerine daha az açıp, buna karşılık dünya pazarlarına daha çok girme kavgası içindedirler.¹¹

Çok taraflı üretim, ticari ve mali ilişkilerin gelişmesi, küreselleşmeye hız kazandırdığı gibi, benzer özelliklere sahip, aynı coğrafi bölge içerisinde olan ülkeleri, güçlerini birleştirici yoğun bölgesel ilişkiler içerisinde de itmektedir. Aslında bölgesel entegrasyon hareketleri, gelecekte meydana gelecek bir küreselleşmeye, geniş çaplı bir serbest ticari ve mali bütünleşme ortamına geçişin bir aşamasını oluşturmaktadır. Gümrük Birliği bölgesel entegrasyon hareketinden küreselleşmeye geçişin bir kademesidir.¹²

¹¹ S.Rıdvan KARLUK, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, (İ.M.K.B. 1996).s.2.

¹² KARLUK, *Ön.Ver.*, s.3.

Halıcılığın evrimi, sosyal, ekonomik ve moda baskısı altında oluşmuştur. İnsan yapımı lifler, dokuma genişlikleri ve makine verimleri, halıcılığı seri üretim yapılan bir market haline getirmiştir.

Dikişsiz halı modası, daha geniş dokumaları meydana getirdi. Termal ve akustik gereklerin farkına varılması ile birlikte, kamu binaları, mağazalar ve bürolar halılarla kaplandı.

1960'lardan itibaren hünereli üretim çözümleri hızla çoğaldı. Çinileme, baskı, çözümlü baskı, dikebilir fiberler, ve çift yüzlü halılar, halı ticaretinin, özel alanlar için, fiyat için ve moda ihtiyaçlarını karşılamak için varolan yeteneğini arttırdı.

2. BATI AVRUPA'DA HALICILIĞIN KRONOLOJİK SIRASI

M.Ö. 6000 Keçi ve koyunların yün ve kıllarının, eğirmek ve örmek amacıyla kırıldığına dair kanıtlar.¹³

464 Örülmüş pazyryk kilimi (1960 yılında buzlarla kaplı bir gömütte, Mongolia'nın dışında bulundu) Bu kilim, yığınları ve düğümleri ile, modern Pers ve Anadolu karakterini taşır.

M.S. 1000 Marco Polo İç Anadolu'da kilim yapıldığını onaylar. Kilim yapım teknikleri buradan Tunus, Bişek ve Fas'a geçti.

1537 Robert Rothe doğudan bir dokuma tezgahını, Kilkenny'de malikanesinde kilim yapmak için için ithal etti.

1540 Kardinal Wolsey Türk kilimlerini İngiltere'ye ithal etti.

¹³ Meydan LAROUSSE, Ön.ver., s.340.

1550 1.Elizabeth için Verulam halısı yapıldı.

1580 Aubusson halı merkezi Beauvair'de açıldı.

1586 Ardebil halısı,Maksud Keshani tarafından yapıldı.

1596 Pierre Dupont , dokuma halıları , Paris Kraliyet Sarayı'nda sergilendi.¹⁴

1619 Naworth Kalesi envanteri Kidderminster kumaşlarından bahsetmektedir.(Kidderminster elemanlarının yedi halısı)

1655 Halı fabrikası Wilton'da inşa edildi.¹⁵

1685 Huguenot dokumacılarının İngiltere'ye yerleşmek için Fransa'dan kaçmaları ve Wilton'da dokumaya başlamaları, Wilton halı dokumacılarının Kraliyet patenti olmalarıdır.

1720 Pembroke kontunun Savonnerie fabrikasındaki dokumacıları, Wilton'da çalışmaları ve yerel dokumacılara Brussels halılarını yapmaları için ikna etmesidir.

1735 Pearsall ve Broome, tersinin, çift (Kidder) kumaş yapmak için Kidderminsterde kuruldu.Son "Kidder" dokuma 1936'da söküldü. 1745'te Broome Tournai'den dokumacıları Kidderminster'e bu dokumayı tamamlamak için getirdi.

1749 Dufossy bir metod geliştirerek Brussels dokumalarında kısa tüyler yapar. Bu daha sonra Wilton halısı olarak anılır.

¹⁴ B.JACOBS, *The History of British Carpets*, (Carpet Review, 1968), s.78.

¹⁵ G.ROBINSON, *Carpets*, (Textile Book Service, 1972), s.45.

1750 Peter Parisot, iki Savonnerie dokumacısı ile, Cumberland dükünün himayelerinde, Paddington'da bir halı dokuma merkezi açar.

1755 Moore'un Moorfield'ta ve Whitty'in Axminsterda açtığı halı üretim merkezleri 1835'te kapandı ve dokumalar Wilton'a taşındı. orjinal el yapımı düğümlü dokumalar 1957'ye kadar Wilton'da üretilir.

1756 Kraliyet Sanat Birliği en iyi halı için ödüllü bir yarışma yaptı.

1759 Bu ödüllü Whitty üç kez Passavat bir kez kazandı. 1770 El yapımı halılar gelişmiş ve ilgi odağı haline gelmiştir. Britons kumaş üreticisi halı üretmeye başladı. Hanedan hala var olmaya ve en büyük halı şirketinin sahibi olmaya devam etmektedir.

1790 Whitty Carlton evindeki Thorene odası ve Brighton Pavilion için halı dokur ve Osmanlı Sultanına 1000 pound değerinde bir halı sunar. İç kaplamada halı kullanmak moda haline gelir. Bu trend Whitty's fabrikalarının eşdeğerleri tarafından devam ettiriliyor.

1801 Jacquard farklı renkte iplikleri dokuma yüzeyinde göstermek için bir metod bulur. Bu devrimci desen fabrikası hala kullanılmaktadır.

1810 Beklenilenin aksine Napolyon savaşına kadar el yapımı halılar ile makine yapımı halıların karşılaştırılmasında, Kiddermister, Yorkshire ve İskoçya'da ki el yapımı halılarda makine yapımı halılara göre daha çok ve sık dokuma ortaya çıktı.

1824 Kilmarnork'ta tabakalı üretim başladı. Amerika'da el örmesi kilim ve çaput kilimler yapılır ve ayrıca İngiltere'den ithal edilir. Sprague, Philadelphia'da halı fabrikasını ve Massachusetts'de ikincisini açtı.

1832 Whytock, yün ipliğini boyayarak dokumak için yeni bir metod buldu.

1837 James Templeton, Quigley ve Chennille Axminster dokumalarını mükemmelleştirmek için çalışır. Chenille, büyük dikişsiz desen halı isteklerini ekonomik bir fiyatta sağlamak için yeni metodlar geliştirmiştir.

1839 Erasmus Bieglow, Amerika'da çiftlikte dikiş yapmak için power dokumayı icat eder ve bunu buhar gücü ile çalışan İskoç ve İngiliz üreticilere satar. Er geç Crossley bu dokuma tarzını satın aldı.

1852 William Grosvenor buhar gücü ile çalışan bir fabrikayı, Kidderminster'deki Yeşil Caddede açtı. Şirket hala bu binada çalışmaktadır.

1862 Alfred Stoddard, bir Amerikalı Eldersile'deki Ronaldsların duvar halısı fabrikasını halı üretmek için satın aldı. 1867'lerle birlikte üretimin% 75'ini Amerika'da satıyordu.

1878 Makaralı Axminster, Amerika'da Holoyon Skinner tarafından bulundu. Tomkinson ve adam tarafından Kidderminster, İngiltere'de gösterildi. Morris el dokuma halı fabrikasını Hammer Smith'te açtı.

1880 Ayr'dan William Gray dikişsiz Kidder halısını geliştirdi.

1890 Brinstons, çit çit Axminster halısını geliştirdi. Bu geleneksel makara Axminster halısından çok daha verimli idi. Daha sonra bu iki teknik makara-çit adı altında birleştiler.

1896 Donegal el yapımı halı üreten fabrikasını kurdu. Bu fabrika hala faaliyettedir.

1905 Brinstons, ilk üretim geniş dokumadan bir halı üretti.

1927 David Crabtree, 1853'den beri dokuma üreticisi, geniş çit çit dokumaları ihraç etmeye başladı.

1930 Resim dokumalı duvar halılarında, çit çit Axminster halılarına olan çok büyük ilgiden dolayı, bir gerileme yaşandı.

1940-1950 Amerika Birleşik Devletleri'nde kandil fitili dokuma tekniğinden püsküllü halılar geliştirildi.

1960 Chenille Axminster halıları, çiğ gibi büyüyen püsküllü halı pazarı nedeniyle ortadan kayboldu.

1970 Püsküllü halılar, içliksel nedenlerden dolayı limitlenir iken, beyaz halıları baskı yavaş yavaş gelişti.

1995 Yün halı üretimi % 70 azalmış fakat püsküllü halıları piyasaya sürdü. Bağımsız olarak boyanmış iplikler, alt tabakada kendilerini gösterir. Desenli püsküllü halılar, rekabet edebilen yün halıları biçiminde üretilir.

3. ÜRETİM MALİYETLERİ

Değişik ülkelerdeki üretim sanayiinde işçi maliyetleri 1995 yılındaki toplam saatlik işçilik maliyetlerini içeren aşağıdaki tabloda Almanya baz alınmış ve 100 kabul edilmiştir.

Ücret dışı işçilik maliyetleri Avrupa Birliği ortalaması % 42'dir. Tablo : 10'a bakıldığında Almanya, İtalya ve Fransa'nın ortalamanın üstünde oldukları görülmektedir. İngiltere ise ücret dışı işçilik maliyetleri 27 ile AB ortalamasının çok altında kalmaktadır. AB ülkeleri içinde zorunlu kesintiler içindeki güvenlik katkıları ve vergi yüzdeleri açısından en düşük değere sahip Avrupa Ülkesi İngiltere'dir.¹⁶

Tablo 10: Avrupa Birliği Toplam İşçilik Maliyeti

Ülke	Toplam İşçilik Maliyeti		Sosyal Güvenlik Katkıları ve Vergi	
	Ücret Maliyet	Ücret Dışı		
Almanya	100	55	45	39
Japonya	75	59	41	34
Fransa	61	54	46	47
A.B.D.	55	71	29	29
İtalya	52	50	50	37
İngiltere	45	73	27	18

Kaynak : Lecture Series Economic Globalization and National Democracy, Lecture given on June, 12.1997.

Avrupa Birliği üyesi ve halıcılık konusunda Dünya devleri arasında olan Belçika'da işçilik maliyetleri uluslararası rekabeti engelleyecek düzeyde yüksektir. Belçika'daki maliyetlerin yüksekliği bu ülkenin halı ihracatında dezavantaj yaratmaktadır.

¹⁶ Lecture Series Economic Globalization and National Democracy, Lecture given on June, 12.1997, s.123.

4. ÜRETİM VE İSTİHDAM

AB'nde sanayi stratejisinin esası, tüketici ihtiyaçlarına cevap verebilecek kalite ve miktarda üretim yapmak ve aynı zamanda fiyatların iç ve dış piyasalarda rekabet edebilecek seviyede olmasını sağlamaktır. Topluluk ve üye devletler Maastricht Antlaşmasında Topluluk sanayisinin rekabeti için gerekli şartların sağlanmasını gözetlemekle görevlendirilmiştir.

Topluluk sanayi politikasının temel iki amacı, bazı sanayi dallarında “yeniden yapılanmayı” gerçekleştirmek ve yüksek teknoloji gerektiren sanayi dallarının geliştirilmesini teşvik etmektedir.

Tablo 11: AB ve Türkiye’de Seçilmiş Bazı Yıllara İlişkin Reel İşgücü Verimliliği Göstergeleri (1975=100)

Kişi Başına Katma Değer (USD/Yıl)			
ÜLKELER	1975	1988	1992
Belçika	14.484	23.478	31.581
Almanya	10.986	22.470	27.340
Danimarka	13.399	19.814	23.410
İspanya	9.576	15.934	17.931
Fransa	15.709	24.242	29.530
İrlanda	10.479	20.858	27.020
İtalya	10.133	21.412	24.613
Lüksemburg	14.152	26.839	33.647
Hollanda	16.299	25.713	31.977
Portekiz	5.726	7.630	12.255
İngiltere	8.861	18.550	19.288
Yunanistan	4.237	4.576	4.630
Türkiye	3.777	4.110	4.408

Kaynak: İşveren Sendikaları Konfederasyonu

5. STANDARDİZASYON

Endüstri çağının ilk dönemlerinde ürünlerin kalitesine ilişkin beklentiler fazla değildi. Ancak, kalite yükseldikçe müşterilerin beklentileri de arttı ve kalite kontrol bir zorunluluk haline geldi. 20. yüzyılın başlarında kalite kontrol istatistik ve bilimsel yaklaşım sayesinde somut bir disipline dönüştü.

Kalite kontrol uygulamasının bilimsel temellere oturtulması ile bir ürünün kalitesi belli kriterlerle ifade edilebilir oldu. Bu kriterlerin en yaygın kullanılanı KKD: (Kabul Edilebilir Kalite Düzeyi)'dir. Basit tanımı ile KKD, müşterinin tolere edeceği hata yüzdesidir.¹⁷

Üretim sonrası yapılan kalite kontrol ürün kalitesinin sağlanması açısından oldukça yetersiz ve pahalıdır. İşte bu yüzden Kalite Güvencesi tasarımdan dağıtıma ürün kalitesinin belirlenmesi açısından önemlidir. Bu da organizasyonun her kademesinde dikkatli bir kalite yönetimini gerektirir. Bu tür bir yönetim yerleştirilmesi belirli standartlar dahilinde gerçekleşir.

20.Yüzyılda kalite güvencesi konusunda karşımıza üç önemli bölge çıkmaktadır. Avrupa, Amerika ve Japonya hepsinin de yüzyıl başındaki konumları farklıdır. Japonya'da kalite kontrol pek bilinmezken 19. yüzyıl sonlarında Amerika'da ilk kalite kontrol nüveleri atılmıştır. İngiltere'de ise kalitenin sembolü kabul edilen Rolls-Royce kurulmuş ve istatistikçiler, matematiksel istatistiği, kalite kontrol kavramına katmaya başlamışlardır.

I. Dünya Savaşı seri üretimi ortaya çıkarırken, endüstriyel denetim gereğini de gündeme getirdi. İngiltere'de 1919 yılında, günümüzde Kalite Güvence Enstitüsü olarak tanınacak, Teknik Muayene Kurumu kuruldu. Amerika'da telefon ağının otomatikleşmesi de bu alanda bir kalite kontrol gereği doğurdu. Böylece Atlantik'in her iki yanındaki ülkeler arasında

¹⁷ I.KAVRAKOĞLU, *Kalite Güvencesi ve ISO 9000*, (Kalder, 1996), s.23.

İstatistiksel Kalite Kontrol konusunda bir bilgi ağı geliştirilmeye başlandı. Amerika'da Shewhart 1924 yılında kontrol çizelgeleri geliştirildi. Amerika'da firmalar örnekleme metodlarını kullanmaya başlarken, İngiltere'de de Dudding, elektrik endüstrisinde istatistiksel metotları uygulamaya soktu.

II. Dünya Savaşı, iki yönlü fikir alışverişine izin veren hızlı bir ilerlemenin de başlangıcı oldu. Amerika'da savaş döneminde kalite kontrol çabalarının etkileri daha da genişledi. 1946 yılında bin kadar kalite uzmanı bir araya gelip, bir kalite kontrol cemiyeti kurdular.

II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Kalite Güvencesi kavramı en çok askeri alanda gündeme gelmiştir. Askeri alanda yüksek performans talebi bazı standartların oluşturulması zorunluluğunu getirmiştir. Kalite Güvencesi'nin sadece askeri alanda değil, günlük hayatın her alanına sokulmaya çalışması ilk olarak İngiltere'de gerçekleştirilmiştir. İngiltere'de savunma standartları adı altında BS 575 kodlu standartlar hem hükümet hem de bir çok firma tarafından kabul gören bir Kalite Güvencesi Sistemi'nin oluşturulmasını sağlamıştır. Bu standart, endüstrinin her kolunda sağlanabilecek bir kalite-odaklı yönetim sisteminin detaylı bir tasvirini, gerekli prosedür ve kriterleri açıkça vermektedir.

Kalite Güvencesi konusundaki gelişmeler, 1987 yılında ISO 9000 serileri adı altında, yeni bir sisteme gidişi gerektirdi. Bu sistem tüm dünyada bir Kalite Güvence Sistemini oluşturmayı amaçlamaktadır. Öz olarak BS 575'ye oldukça benzemekle beraber, yapısında bir takım farklılıklar da bulunmaktadır.

Dünya ekonomisinin bir pazar yaratması, belirli istekleri olan müşteri yerine, aynı üründe farklı özelliklere önem veren müşteri topluluklarının oluşmasına neden olmuştur. Bu da üçüncü bir tarafın üretici

6.3. Eğitim

Kalite güvencesi sisteminin gerektiği gibi uygulanabilmesi için tüm elemanların eğitilmesi esastır.

6.4. Veri Toplama ve Analiz

Bütün kalite sağlama ve geliştirme çalışmaları istatistiksel analizlere dayalıdır. Bu nedenle veri toplama ve analiz hemen her işin ayrılmaz bir parçasıdır. Son yıllarda veri toplama, analiz ve raporlamada büyük ölçüde otomasyona gidilmektedir. Bu çalışmalar çok bilinçli ve sistematik olarak yapılmalıdır.

6.5. İzleme

Kalite güvencesi sisteminin temel amacı her ne kadar hataları önlemek ise de, bütün işlerin kusursuz olacağı düşünmek iyimserlik olur. Daha gerçekçi bir amaç, hataların tekrarını önlemek. Bu nedenle, sistem hatayı önlemeye ,tamamen uygun değilse, en azından hatayı yakalamayı ve hatanın kaynağına ulaşmayı sağlamalıdır. Bunu gerçekleştirmek için ise firma içinde tüm hareket gören ürün ve bilgilerin izlenebilirliği sağlanmalıdır.

6.6. Dokümantasyon

Faaliyetlerin kalite güvence sistemine uygun biçimde yürütebilmesini sağlayacak tüm talimatlar, işlemler, formlar, vs. Belli bir sistematik içinde kalmalıdır.

6.7. Denetim ve Değerlendirme

Sistemin işlevselliği ve etkinliği ancak amaca uygun, periyodik denetim ve değerlendirmelerle sağlanabilir. Bu denetim ve değerlendirmelerin

nasıl uygulanacağı ve sonuçlarından nasıl yararlanacağı ayrıca prosedürlerle belirlenir. Bu faaliyetlerin temel amacı sistemin aksayan yönlerini ortaya çıkarılması olduğu kadar, uygulamanın sisteme uyumunun sağlanmasıdır.

6.8. Önemli Kalite Sorunları

Gerek günlük faaliyetlerde, gerekse de denetim ve değerlendirmelerde kimi önemli kalite sorunları ortaya çıkacaktır. Kuruluş bu sorunları belli bir öncelikte ele alır ve çözümlenmeye çalışır. Tipik olarak bir proje kapsamında ele alınan bu sorunlar belli bir kişinin sorumluluğunda ve disiplinler arası birer ekiple ele alınır ve çözüme kavuşturulur.

6.9. Sistemin Geliştirilmesi

Normal olarak şirketin hedefleri sürekli geliştirilmesi söz konusudur. Bu hedeflerle paralel olarak kalite güvence sistemi de geliştirilir. Sistem planlanır, uygulanır, değerlendirilir ve sonuçlara göre revize edilir.

7. GÜMRÜK BİRLİĞİ ÖNCESİ TÜRK HALI İHRACATI

Türkiye 1963'te yapılan ve hedefi tam üyelik olan bir çerçeve anlaşmaya dayanarak, 06. 03. 1995 belgesini imzalamış ve tam üye olmadığı bir konfederasyona bazı hükümlerlik haklarını devretmiştir. Bir taraftan tam üye olmadığı için, AB'nin üst karar organlarında yer alamamaktadır. Öte yandan bu organların yönettiği ve yönlendirdiği mekanizmalara ve politikalara uyma taahhüdü altına girmiştir.²⁰

Bu protokol ile Türkiye lehine olan bütün unsurları ayıklanmış, tam üyelik ise tamamen gündemden çıkartılmıştır. Türkiye kendisini, tek yanlı

²⁰ Erol MANİSALI Gümrük Birliği'nin Siyasal ve Ekonomik Bedeli, İstanbul, 1995, s.67.

olarak AB'ne bağımlı kılan bir anlaşmayı imzalamıştır. Türkiye'nin tam üyeliğinin sözü dahi edilmemektedir. Türkiye zaten 1971 yılında Topluluğun tekstil kotaları dışında tüm sınai mallara sıfır gümrük uygulaması ile ticari yönden bütünleşmeye tek yanlı olarak geçmiştir. Bu tarihten 1995 yılının başına kadar, Türkiye'de kademe kademe, AB çıkışlı mallar için gümrükleri ve fonları indirmiştir.

Özellikle 1989 yılında itibaren Doğu Bloğunun çöküşü ve ideolojik savaşın sona erişti Türkiye'nin AB için politik ve stratejik önemini azaltmaya başlamıştır. Bu durumda Türkiye Avrupa'nın "dışına" da itilmeyecek ve "sınırdan" tutulacaktır. Unutulmamalıdır ki Türkiye'yi tamamen dışlamanın politik ve stratejik olarak AB'ne getireceği maliyetler vardır. O halde politik olarak geleceğin Avrupa'sı içinde yer almayacak, ancak tamamen dışlanmadan AB ile "işbirliği" içinde tutulacak bir Türkiye, AB için gereklidir.

Gümrük Birliği öncesinde VI. Beş Yıllık Kalkınma Planında tam üyelik gerçekleşinceye kadar AT ile ortaklık ilişkilerinde V. Beş Yıllık Plan döneminde başlayan canlanmanın sürdürüleceği ve özellikle Gümrük Birliği alanındaki birikmiş yükümlülüklerin mümkün olduğu ölçüde hızlandırılmış bir biçimde yerine getirilmesine çalışılacağı bu çerçevede, üçüncü ülkelerden yapılan ithalatta uygulanan tarifelerin Topluluğun Ortak Gümrük Tarifesine uyumu hızlandırılmış bir biçimde yerine getirilmeye devam edileceği, rekabet gücüne kavuşmuş veya kavuşabilir durumda olan sanayilerin koruma oranları tedricen azaltılacağı vurgulanmaktadır.²¹

Gümrük Birliği öncesinde Türk halı üreticileri AB ülkelerine yapılan ihracatın gümrük duvarları nedeni ile arzulananın altında kaldığını ve bu duvarlar yıkıldıktan sonra ihracatın önemli ölçüde artacağı görüşünde birleşmekte idi.²²

²¹ DPT Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1989.

²² "Taban Döşemeleri ve Halı, Atlas Halıdan 27 Ülkeye Ihracat", Dünya Dosyaları No: 92, 1998, s.11.

Ancak beklenen olmadı ve ihracat tahmin edilen seviyelerde artış göstermedi. Üreticilerin kurtuluş gibi gördükleri Gümrük Birliği bir kaç Avrupa ülkesine yapılan ihracatta artış sağlamış olsa da büyük kısmında düşüşler yaşanmasına neden oldu. Buna Türkiye ekonomisindeki dengesizlik ve kararsızlık neden olmuştur.

7.1. Almanya

Almanya'ya yapılan ihracat 1989-1995 yılları arasında büyük değişimler geçirmiştir. İlk 4 yıllık dönemde ihracat miktar ve değer bakımından artmıştır. Ancak 1993 yılında ihracat rakamı düşerken değer bakımından artmıştır. 1994 yılında 5 Nisan kararı sonrası ihracat rakamı artış gösterse de miktar bakımından bir düşüş meydana gelmiştir. Bu düşüşün en büyük nedeni Türk Lirasının USD karşısından değerini yitirmesidir. 5 Nisan kararından sonra 1995 yılında Gümrük Birliği öncesi miktar ve değer bazında büyük bir düşüş meydana gelmiştir.

Tablo 12: Almanya'ya yapılan Halı ve Kilim İhracatımız
Yıllar İtibariyle Seyri

Yıllar	Miktar (M2)	Değer (ABD\$)
1989	295.455	50.461.75
1990	375.710	59.995.494
1991	382.322	46.354.374
1992	416.572	64.765.743
1993	355.740	71.459.240
1994	372.957	37.691.922
1995	141.811	13.077.742

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı Bilgi İşlem Merkezi Raporu, 09. 06. 1998 s.143

7.2.Fransa

Fransa'ya yapılan ihracat yıllar itibari ile miktar ve değer bakımından değişimler gösterse de 1994 ve 1995 yıllarında en kötü zamanını yaşamıştır. 1990 - 1991 ve 1993 yılında yaşanan ihracattaki miktar bakımından canlanma 1993 yılı ile 1992 yılı arasındaki değer bakımından ihracatla karşılaştırılırsa 1993 yılının aslında kötü bir yıl olduğu düşünülebilir. 65.637 m2 daha fazla satış olmasına rağmen \$ bazında 136.217 SD daha az ihracat geliri elde edilmiştir. 5 Nisan kararlarının Fransa ile yapılan ihracatımıza etkisi büyük olmuştur.

Tablo 13: Fransa'ya Yapılan Halı ve Kilim İhracatımızın Yıllar İtibariyle Seyri

Yıllar	Miktar (M2)	Değer (ABD\$)
1989	225.228	20.190.906
1990	368.680	28.081.013
1991	349.120	15.125.058
1992	255.257	19.499.869
1993	321.094	19.369.652
1994	213.747	11.896.759
1995	205.489	11.404.639

Kaynak: DTM. Ön.ver.,s.185

7.3.İngiltere

İngiltere'ye ihracatımız 1993 ve 1994 yılları arasında artış göstermiş olsa da 1995 yılı İngiltere ile olan ihracat rakamının da çok düşük kaldığını görmekteyiz. 1990 - 1991 yılları arasında 1 m2 halının ihraç fiyatı ortalama 100

\$ iken 1993 -1994 yılları arasında miktar olarak büyük artış yaşansa da ihrac fiyatı ortalama 41 \$'a kadar gerilemiştir. 1995 yılında ihrac fiyatları ortalama 10 \$ iken miktar ortalama 132.346 m2'ye kadar gerilemiştir.

Tablo 14: İngiltere'ye Yapılan Halı Kilim İhracatımızın Yıllar İtibariyle Seyri

Yıllar	Miktar (M2)	Değer (ABD\$)
1989	199.411	7.322.310
1990	73.416	7.520.456
1991	61.742	6.068.492
1992	82.361	5.768.941
1993	136.036	6.048.096
1994	211.120	8.106.208
1995	132.346	5.293.840

Kaynak: DTM. Ön.ver.,s.198

8. 5 NİSAN KARARLARI VE ETKİLERİ

5 Nisan sonrasında ihracat ağırlıklı çalışan firmalar krizden önemli ölçüde etkilenmiştir. Hatta yapılan devalüasyonla ABD dolarının Türk Lirası karşısında değer kazanması sonucu ihracatlarını arttırmak olanağına kavuşmuşlardır. Yine de 5 Nisan kararları ihracatı artırma açısından yararlı olsa da, döviz ve Türk Lirası fiyatlarındaki istikrarsız gelişmeler ve bir süre faizlerin enflasyon oranının oldukça üzerinde seyretmesi hem ihracatı hem iç tüketimi olumsuz etkilemiştir. Enflasyonun yüksekliği ihracata dönük çalışan firmaların hammaddelerini yerine koymasını zorlaştırmıştır. Yeni Zelanda' dan alınan yünün kg fiyat

Tablo 15'de görülen rakamlarda değişmekteyken doların Türk Lirası karşısında değerinin artmış olması hammadde girdi fiyatlarını arttırmıştır.

Tablo 15: Yeni Zelanda' dan Alınan Yünün Fiyatı

Yıllar	Cts/kg
1996	80.5
1997	79.2
1998	65.5
1999	56.2

Kaynak: International Monetary Fund International Commodity Prices.

Makine halısında toplam üretimin önemli kısmını gerçekleştiren büyük firmalar üretim düşmesiyle kendini gösteren krize karşı ilk olarak çalışanlarına yıllık izin kullandırmaya başlamıştır. Bunu ücretsiz izin uygulaması izlemiştir. Krizden daha az etkilenmek için ihracatın mutlaka artırılması gerekmektedir. Ancak döviz fiyatlarının krizin ertesinde bir süre istikrar kazanmaması nedeniyle yüksek fiyatlardan hammadde alıp, dolardaki istikrarsızlık nedeniyle ihracat yapıp zarar etme tehlikesi de bulunmaktadır. 1994 yılında çoğu firma kapasite daralması ile karşı karşıya kalacaktır. 5 Nisan kararlarından sonra Eximbank kredilerindeki belirsizlik çoğu firmayı zor durumda bırakmıştır. İhracat finansmanı için şu andaki Eximbank kredilerini kullanabilme güçlükleri ve geçen sene belirlenen tavanın aynı oranda tutulması işletmeleri kaynak ihtiyacına cevap verememektedir.²³

Birçok kurumla faaliyet göstermesine karşın devlet, üretimde çok fazla etkinliğe sahip değildir. Devletin plansız ve organizasyon bozukluğu içinde bir yapıyla faaliyetini sürdürmesi kaynak israfına yol açmaktadır. Devlet

²³ "Halicilik Eki", Dünya Gazetesi, 20. 06. 1994.

kaynaklarının harcanmasına neden olan ticari faaliyetini bırakıp, üretim birimleri arasında koordinasyon sağlama ve eğitim işlevini üstlenmelidir.

Halının ihracatını etkileyen nedenlerden biri de desen ve kalite ile ilgilidir. Çizilen desenin kalite ve ebatla ilişkisi vardır. Ne kadar kaliteli olursa olsun iyi bir deseni olmayan halının satış şansı azdır. Bazı halıcıların Türk motifleri dışına çıkıp karma desenler yaratmaları Türk halısı imajını zedelemektedir. Bu konuda piyasanın taleplerine cevap verebilecek desenlerin yaratılması önemlidir. Piyasa kontrol edilerek en çok tutulan, günün isteklerine uygun desenler hazırlanmalı ve istenilen şekilde de renklendirilmelidir. Halının kalitesini etkileyen en temel hammadde yündür. Türk halısının ünlenmesini sağlayan temiz, has ve kaliteli hammadde Türkiye’de kısıtlı olarak kullanılmakta, Kaliteli hammadde özellikle yün, Yeni Zelanda’ dan ithal edilmektedir. Bu da yün halı üretiminin dışa bağımlı olmasına neden olmaktadır. Yün fiyatlarının artması üretim maliyetlerini arttırdığı için Türk firmalarının yurt dışı piyasalarda rekabet gücü azalmaktadır.

Ülke tanıtımı açısından ve döviz girdisi sağlama bakımından öneme sahip olan halıcılık, ihracat aşamasında bazı güçlükler yaşanmaktadır. Bu güçlükler ulaştırma sahasında ve gümrük işlemleri sırasında yaşanmaktadır. Ambar ve depoların bakımsız ve düzensiz oluşları, gümrükleme merkezlerinde sağlıklı bir görev dağılımının olmayışı, havalimanlarında gerekli servis ve personel iyileştirmesi konusundaki güçlüklerle bürokratik işlemlerin çokluğunun ortaya çıkardığı sorunlar bu bakımdan önem kazanmaktadır.

Mevcut pazarlarındaki Pazar payının artırılması çabalarına ek olarak, yeni pazarlara girme olanaklarının araştırılması pazarlama-tanıtım faaliyetleriyle mümkün olacaktır. Bu perspektiften hareketle Türk halısının imaj olarak tanıtılması için, özellikleri itibariyle tüketici dış piyasalarda, gazetelerde, dergilerde yazılar yayınlamak, dış ülke televizyonlarında kültür

programları yapmak gereklidir. Halı alıcısı, halıyı kullanım eşyası olmasının yanında, bir yatırım aracı ve görsel değeri olan bir nesne olarak görmektedir. Halının bu nedenle satın alındığını düşünürsek alıcıyı etkilemenin gerek ekonominin gerekse kültürel açıdan ülkemize ve ihracatımıza olumlu etkilerinin boyutları daha iyi anlaşılmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜMRÜK BİRLİĞİ VE SONRASI TÜRK HALICILIĞI

1. AVRUPA BİRLİĞİ

Resmi adı Avrupa Birliği Antlaşması olan Maastrreht Antlaşması, Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) adını Avrupa Topluluğuna (AT) dönüştürmüştür. Maastrreht Antlaşması 1 Kasım 1993'te yürürlüğe girmiştir. Antlaşma, sosyal ve ekonomik ilerlemeyi hızlandıran ve güçlendiren üç temel ilke üzerinde oturtulmuştur. Bunlar ;

1. Rekabet ilkesine dayanan serbest piyasa ekonomisi,
2. Kamu maliyetinin sağlıklı şekilde yönetilmesi,
3. Topluluk müdahalesinin sınırlandırılmasını ve bazı alandaki yetki ve sorumlulukların üye ülkelere bırakılmasını kapsamaktadır.

Anlaşma, 10 Ocak 1999 tarihine kadar gerçekleşecek Avrupa tek parası gibi ağır taahhütler içermektedir. AET'de gümrük birliğinin gerçekleştirilmesi, üye devletler arasında tek düzen dolaşım belgelerinin kabulünü gerekli kılmıştır.

2. GÜMRÜK BİRLİĞİ

Gümrük Birliği, Avrupa Topluluklarının gelişiminde temel bir kavram olup Toplulukların oluşumunun çekirdeğini meydana getirir. Roma Antlaşması'ndan Gümrük Birliğinin uygulama alanından söz edilmiştir. Gümrük birliği kapsamındaki mallar, birlik içinde serbest dolaşıma tabidir. Serbest dolaşım durumundaki mallar ise iki türdür. Üye devletler çıkışlı mallar, üye ülkelerde üretilen ve serbest dolaşımdan hiçbir şarta bağlı olmaksızın yararlanan orjinal mallardır. Üçüncü ülkeler çıkışlı mallar ise, Roma Antlaşmasında tanımlanmıştır. İthalat formaliteleri tamamlanmış, gerekli gümrük vergileri ve eş resimlerin tümünü veya resimlerin bir bölümünün vergi iadesinden yararlanmayan ürünler, bir üye devlette serbest dolaşım durumunda sayılan mallardır. Üçüncü ülke çıkışlı malların Avrupa Birliği'nde serbest dolaşım içinde bulunabilmesi için, yukarıda ki üç temel şartın sağlanması gerekmektedir.

Birlik içinde üretilen ve Birliğe gümrük vergilerinden tamamen veya kısmen muaf olarak sokulan ara ve yatırım malları, fark giderici vergi ile vergilendirilir. Bunun gerçekleşmesi ise serbest rekabeti bozacaktır.

Ekonomik ve Parasal Birliğin amacı, AB ülkelerinin ekonomik standartlarını birbirlerine yaklaştırmak ve Topluluk bünyesinde sağlıklı gelişmeyi destekleyecek kalıcı bir fiyat istikrarı sağlamaktır. Gümrük Birliği serbest ticaret bölgelerine göre daha geniş kapsamlı ekonomik birleşme türüdür. Bu birlik kapsamında üye ülkelere serbest dış ticaret politikaları sınırlandırılarak, birliğin organlarının verdiği kararlar itibariyle toplu hareket mevcuttur. GB üye ülkeler arasındaki tarife ve kota sınırlamaları kaldırılarak yalnızca mal ve hizmetler için ortak bir piyasa yaratılması ön görülmüştür. Bu sebeple, daha ileri bir yakınlaşmayı gerektiren üretim faktörlerinin ülkeler arası

hareketliliği ile ekonomik politikaların birleştirilmesi, ekonomik birleşmelerin bu aşamasında söz konusu değildir.

Ülkelerarası, Adalet Divanının kararına göre GB birliğe üye olmayan devletlere karşı tek bir gümrük vergisinin var olduğu, birlik içindeki üyeler arasındaki mal alışverişlerine uygulanan gümrük vergilerinin tamamen ortadan kaldırıldığı, üçüncü ülkelerden gelen mallardan alınan vergilerin üyeler arasında paylaşıldığı bir birlikteliktir. Üçüncü ülkelere karşı bir ortak gümrük tarifesinin uygulamaya konulmasıdır.

Uluslararası alanda ilk 1834 yılında Prosy'a'da gerçekleşen Alman Gümrük Birliğidir. Benelüks, Belçika, Hollanda, Lüksemburg tarafından kurulan bir gümrük birliğidir. 1932 yılında temeli atılan birlik 1944 yılında bir antlaşma imzalamış bu antlaşma 1948 yılında yürürlüğe girmiştir. 1960 yılında fiilen Gümrük Birliği gerçekleşmiştir. Okyanusun öbür tarafındaki ilk gümrük birliği denemesi 1789 tarihli ABD'nin 13 eyaleti arasında gerçekleşmiştir. Tarihteki bu güncel örneklere rağmen GB en önemli ve güncel örneği AET'dir. Topluluğu kuran Roma Antlaşması olmuştur. Bu Antlaşmaya istinaden topluluğun bir gümrük temeline dayandırılacağı ve bu birliğin tüm mallar üzerindeki ticareti kapsayacağı ön görülmüştür.

1960 yılı itibariyle ekonomik birleşmeler genelde başarısız kalmıştır. Aynı gelişme, ekonomik ve milli kaynaklara sahip olan ülkeler birleşmeye gitmekle kazançlı bir durum yaratamamıştır. Birleşmeler bölge içi ticareti geliştirmemiştir. 1980'li yılların başında ekonomik birleşme tekrar önem kazanmıştır. Gelişme bu defa Kuzey Amerika'da başarı kazanmış, içinde ABD, Kanada ve Meksika'nın bulunduğu bir birlik öne çıkmıştır. Ekonomik birleşmelerin etkileri konusunda yapılan çalışmalarda AB için birleşmenin statik ve dinamik etkileri birliğin üyeleri için yararlı olduğu ortaya çıkmıştır.

II.Dünya savaşı sonrası başlayan ekonomik birleşme hareketleri 1966'lı yıllarda büyük bir hız kazanmış. 1980'li yıllarda dünya ekonomisinde gelişmeye paralel olarak rekabet artmıştır. Artan bu rekabet sayesinde kurulan birlikler önem kazanmıştır.

Bölgesel birleşmeye taraf ülkeler birbirlerine yaptıkları ihracat koydukları engeller azalttıkları ölçüde iç fiyatları daha yüksek olan malları, üye ülkelerden ithal edecekleri daha ucuz mallarla ikame edeceklerdir. Böylece iç kaynaklar ihracata yönelik üretim için serbest kalacak, ihracatın artması ile bölge içi ticaret gelişecektir. Zamanla, diğer bölgelerle yapılan dış ticaretinde birleştirilmesiyle bölge dışı ticaret artacaktır. Birleşmenin ticaret yaratıcı etkileri büyük olacaktır. Pazarların genişlemesi ile üye ülkelerin rekabet gücü artabilir. Pazarın genişlemesi ile üye ülkelerin rekabet gücü artabilir. Pazarın genişlemesi aynı anda teknoloji gelişmesini de hızlandıracaktır.

Bu çerçevede AT'nun 1960'lı yıllara dayanan gümrük birliği çalışmaları günümüzdeki GB'nin temelini atmıştır. AT üyelerinin ekonomik dinamiklerinin bu birleşme için yeterli düzeye ulaşması bu karar için öncü olmuştur.

2.1. ORTAKLIĞIN DÖNEMLERİ

2.1.1. Hazırlık Dönemi

Ankara Antlaşması'nın 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmesi ile başlayan ve 1 Ocak 1973 tarihine kadar devam eden bu dönemde, Türk ekonomisiyle Topluluk ekonomisi arasındaki farkı azaltmak üzere Türkiye'ye tek taraflı ödümler verilmiştir. Verilen ödümler prensip olarak 5 yıl sürmesi öngörülmüş olmasına rağmen 9 yıla uzamıştır. Hazırlık döneminin en önemli tarafı "tarife kotaları" açılmasıdır. Tarife kotalarında, kota miktarı limiti içinde tercihli bir tarife (gümrük vergisi) uygulanmakta, kota miktarı aşılmaya normal tarifelere geçilmektedir. Ankara Antlaşması uyarınca AET Türkiye'ye,

Antlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihte tütün için 12.500 ton, kuru üzüm için 30.000 ton, kuru incir için 12.500 ton ve fındık için 17.000 ton tarife kotasını Aralık 1964'de açmış, 1966 ve 1967 yıllarında kotaları arttırmıştır. ²⁴

Ankara Antlaşması'nın yürürlüğe girişinin üçüncü yılı sonunda, Ortaklık Konseyi'nin yeni ihraç mallarının Topluluk pazarında satabilmesi için uygun tedbirler alması öngörüldüğünden (Geçici Protokol, Md.6), el dokuma halıları, taze meyveler, taze balık, kabuklu deniz hayvanları, yumuşakçalar, taze üzüm, limon, portakal, bazı şarap kontenjanlarına rağmen, AET'na yönelik ihracat 1963 - 1969 yılları arasında ortalama yüzde 9 artmıştır. Aynı dönemdeki ortalama ihracat artışı ise yüzde 7.6'dır. Bu oranlar, Topluluğa yönelik ihracatta önemli bir gelişmenin ortaya çıkmadığını göstermektedir. Bunda, fındık dışında kalan üç üründe kotaların doldurulamayışı, arz yetersizliği ile ürünlere yönelik talep esnekliğinin düşük olmasının da etkisi vardır. 1967'den sonra bu ürünler için belirlenmiş bu kota miktarları da arttırılmamıştır.

Hazırlık dönemi boyunca ithalat, ihracattan hızlı gelişmiş ve Türkiye'nin toplam ithalatında AET'nun yükselmiştir. (1963' de %29, 1972'de %42). İthalatın , ihracattan daha hızlı artması ve Türkiye pazarında AET'nun payının genişlemesi, bu dönemde Türkiye'nin Topluluğa iyi bir Pazar oluşturduğunu göstermektedir. Hazırlık döneminde; iş gücünün serbest dolaşımı, yerleşme hakkı ve hizmet edimi serbestliği konularında bir gelişme sağlanamamıştır. Ankara Antlaşması'nın 12 -14ncü maddeleri, işçilerin serbest dolaşımını kademeli olarak gerçekleştirmek için Roma Antlaşması'nın 48-50nci maddelerinden esinlenmekte anlaştıklarını hükme bağlamıştır. Sermayenin serbest dolaşımı konusunda ise (Md.20), bu dolaşımı kolaylaştırmak için tarafların karşılıklı danışmaları öngörülmüştür. Hazırlık döneminde uygulanan Birinci Mali Protokol ile Türkiye'ye 175 milyon ECU tutarında kredi verilmiştir.

²⁴ KARLUK, Ön.Ver.,s.410

2.1.2. GEÇİŞ DÖNEMİ

2.1.2.1. Gümrük Vergileri ile Eş Etkili Vergi ve Resimlerin Kaldırılması

Katma protokolün ticari hükümlerini yürürlüğe koyan Geçici Anlaşma'nın 31 Aralık 1972 tarihinde uygulamadan kalkması ile katma protokol 1 Ocak 1973'den itibaren yürürlüğe girmiştir. Böylece, Türkiye ile AET arasındaki hazırlık dönemi son bulmuş ve geçiş dönemine girilmiştir. Bu döneme geçişle taraflar, karşılıklı ödün vererek bir "gümrük birliğini" gerçekleştirmeyi amaçlamışlardır. Hazırlık döneminde Topluluğun tek taraflı verdiği ödünlere karşılık bu defa Türkiye'de yüklenim altına girerek belli bir zaman takvimi içinde Topluluk ile gümrük birliğini gerçekleştirmeyi taahhüt etmiştir. Kurulacak gümrük birliğinin, Roma Antlaşmasında olduğu gibi "sanayi ürünlerini" kapsamı öngörülmüş, tarımsal ürünler için "ortak bir tarım politikası" izlenmesi kabul edilmiştir.

Katma Protokol, tarafların dış ticarete gümrük vergileri ile eş etkili vergi ve resimler koymaktan, Protokol'ün yürürlüğe girişinde uyguladıkları gümrük vergileri ile eş etkili resimleri arttırmaktan kaçınmalarını (standstill) öngörmüştür. İndirimlerin yapılacağı temel vergiler Katma Protokolün imza tarihinde (23 Kasım 1970) geçerli olan vergilerdir. Gümrük Birliği'nin esasını oluşturan gümrük vergileri ile miktar kısıtlamalarını giderilmesi, Katma Protokolünün 7 ile 35'nci maddelerinde düzenlenmiştir.²⁵

2.1.2.1.1 Topluluk Yükümlülükleri

Topluluk, Türkiye çıkışlı sanayi mallarına uygulandığı bütün gümrük vergilerini, Protokolün ticari hükümlerinin yürürlüğe girdiği 1 Eylül 1971'de, dört istisna dışında sıfırlanmıştır. İstisnalar; bazı petrol ürünleri, perakende satışa

²⁵ KARLUK, Ön.Ver.,s.411

arz edilmeyen pamuk ipliği, diğer işlenmiş pamuklu dokumalar, yün veya ince hayvan kılından yapılan makine dokuma halılarıdır. Bu dört istisnadan petrol ürünleri için Topluluk, sıfır gümrüklü 200.000 tonluk bir tarife kontenjanı açmıştır. Diğer üç üründe gümrükler, 12 yıllık dönemde sıfırlanmak üzere 25'lik dilimler içinde indirilecektir. (Katma Protokol, Ek 1, Md. 1). Pamuk iplikleri, diğer pamuklu dokumalar ve yün veya ince kıldan mamul makine halıları itibariyle belirlenen tarife kontenjanları, Tamamlayıcı Protokol yanında Genel Tercihler Sistemiyle de çeşitli artırımlara uğramış ve 1 Ocak 1985 tarihinde tamamen kaldırılmıştır. Böylece, söz konusu tekstil ürünleri de diğerleri gibi gümrük vergisiz ihraç edebilir hale gelmişlerdir. Sanayi ürünlerinde diğer istisnayı oluşturan, petrol türevlerine uygulanan sıfır vergili tarife kontenjanı, 740.250 tona yükseltilmiştir. Katma Protokol rejime geçince, petrol ürünleri dışında sanayi ürünlerinin tümüne tanınmış miktar kısıtlamalarından ve gümrük vergilerinden bağışıklık rejimi aslında Türkiye için küçümsenmeyecek bir taviz rejimidir.

2.1.2.1.2. Türkiye'nin Yükümlülükleri

Türkiye, ilke olarak Topluluk çıkışlı sanayi ürünleri ithalatına (AKÇT ve EURATOM ürünleri dışında) uyguladığı gümrük vergileri ile eş etkili vergi ve resimleri 12 yılda sıfırlayacaktır. Mevcut sanayi dallarından rekabet gücü az olanlar ile çocuk sanayilerin güçlenmesine imkan tanımak amacıyla Katma Protokolün 3 No. lu ekinde belirlenen makine mühendisliği malları, tarım ve elektrik makineleri, taşıt araçları gibi maddelerin gümrük vergileri 22 yılda kaldırılacaktır.²⁶

12 yıllık listede, geçiş döneminde, dış rekabet gücü kazanacağı düşünülen sanayi dalları ile Türkiye'de kurulması mümkün olmayan sanayi dalları yer almıştır. 12 yıllık liste ürünleri, referans yılı olan 1967'deki ithalat değerinin yüzde 55'ni oluşturacaktır. 22 yıllık listede yer alan ürünlerde (KP, Ek.3), geçiş

²⁶ KARLUK, Ön.Ver.,s.413

döneminin ilk 8 yılında, Katma Protokol' ün yürürlük tarihinde Türkiye'de var olmayan sanayi dallarının kurulması durumunda, 1967 yılı ithalatının aynı yıl fiyatları ile %10'nu geçmeme şartıyla değişiklik yapma imkanı tanınmıştır. Değişiklikten, Ortaklık Konseyi'ne bilgi vermek gerekecektir. 12 yıllık listede bu %10'luk değişikliğin yapılabilmesi için, Ortaklık Konseyi'nin Türkiye'ye yetki vermesi öngörülmüştür.

Gümrük indirimleri ile birlikte aynı etkiyi yaratan mali yüklerinde kaldırılması gerekmektedir. Eş etkili mali yük kapsamına, tek taraflı olarak ithalatı yapılan mallara benzer yerli ürünlerden farklı olarak uygulanan ve böylece ithal malının fiyatını yükselterek malların serbest dolaşımı üzerinde gümrük vergisi gibi etki yaratan vergiler girmektedir. Dolayısıyla damga resmi, belediye hissesi ve dış ticaret fonları, eş etkili mali yük kapsamındadır. Türkiye, 1 Ocak 1973 ve 1 Ocak 1976 tarihlerinde yükümlülüklerine uymuş ve 12 yıllık listede %10'luk 2, 22 yıllık listede ise %5'lik 2 indirim yapmıştır. İlk indirimler yapılmadan önce 31. 12. 1972 tarihinde Türkiye, gümrüklerini %10 oranında arttırmış, 1 Ocak 1973'de ise tekrar indirmiştir. Böylece, fiilen 1 Ocak 1973'de bir indirim yapılmamıştır. 25 Aralık 1976 tarihinde alınan tek taraflı bir karar sonucunda, Katma Protokol' ün 60'ncü maddesine göre bütün yükümlülükler dondurulmuştur.

24 Ocak 1980 kararlarıyla birlikte Türk ekonomisinde başlatılan dışa açılma politikasına paralel olarak, 1976'dan sonra devamlı ertelenen gümrük indirimleri, 1987 yılındaki tam üyelik başvurusundan sonra yerine getirilmeye başlanmıştır. Hükümet, 17. 12. 1987 tarih ve 87/12421 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 22 yıllık listede 01. 01. 1988'deki %10'luk indirimi ertelemiş, 12 yıllık listede 01. 01. 1978'de yapılması gereken ertelenmiş üçüncü %10'luk indirimi 01. 01. 1988'de 22 yıllık listede, 01. 01.1979 ve 01. 01. 1983'de yapılması gereken ertelenmiş %5'lik üçüncü ve dördüncü indirimlerin 01. 01.1988

tarihinde gerçekleştirilmesini onaylamıştır. Böylece Türkiye'nin ulaştığı indirim seviyesi, 12 yıllık listede %30, 22 yıllık listede ise %20 olmuştur.²⁷

Türk Hükümeti ile Topluluk arasında 7 Kasım 1988 ve 20-21 Aralık 1988 tarihleri arasında yapılan Ad Hoc Komite toplantıları sonucunda, Türkiye'nin 1995 yılına kadar gümrük indirim takvimini tamamlayacağı açıklanmıştır. Böylece 1989-1992 döneminde her yıl yapılacak %10 indirimler ile 12 yıllık listede %70, 22 yıllık listede ise %60 indirim sağlanması öngörülmüştür. Gümrük Birliğinin 1992 - 1995 yılları arasındaki bölümün uygulanma şartları ise o tarihte iç pazarın Türk ekonomisi üzerindeki etkileri de göz önünde bulundurularak yeniden belirlenecektir. İthalattan alınan ve gümrük vergisi niteliğinde olan fonlarında ise, 1993 yılından itibaren 5 yıllık dönemde kaldırılacaktır.

Burada önemli bir noktaya dikkati çekmekte fayda vardır. Türkiye'nin 24 Ocak 1980 tarihinden itibaren uygulamaya koyduğu dışa açık büyüme modeli içinde ithalatını özellikle 1984 yılından sonra avantajını kaybetmesine yol açmıştır. Türkiye'de Hükümetler yasal sayılı oranlar içinde kalmak şartıyla (yasal oranlar 14.05.1964 tarih ve 474 sayılı Yasa ile belirlenmiş ve 10.11.1988 tarih ve 3502 sayılı Yasa' da aynen korunmuştur.) İthalat rejimi kararları ile vergi oranlarını arttırmaya veya azaltmaya (fiili oranlar) yetkilidir. İzlendi liberal dış ticaret politikası sonunda Türkiye'de Bakanlar Kurulu Kararları ile birçok malın fiili vergi oranları, Katma Protokol' de öngörülen indirim takviminin uygulanması durumunda ulaşılacak olan vergi oranlarının altına düşmüştür. Bunun sonucunda Topluluk ülkelerine de, üçüncü ülkeler için geçerli vergiler uygulanmaya başlanmış ve Topluluğun Türk pazarındaki tercih marjı büyük ölçüde ortadan kalkmıştır.

Türk sanayiinin AET sanayiine tam olarak entegre olmasına engel oluşturan tüm fonların zaman içinde indirileceği 20 - 21 Aralık 1988 tarihlerinde

²⁷ KARLUK, Ön.Ver.,s.414

Brüksel'de yapılan toplantıda açıklanmıştır. Halen %10 kadar olan bu fonların, 1991 yılı ortalarına kadar %6 seviyesinde indirileceği belirtilmiştir. Aslında Topluluğa tam üyelik başvurusunda bulunmuş ve Topluluk ekonomileri ile bütünleşmek isteyen Türkiye'nin, 2 Şubat 1984 tarih ve 2676 sayılı Dış Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanunu yeniden gözden geçirmesi gerekir. Çünkü bu Yasa ile Hükümet, dış ticaret işlemleri üzerine vergi ve benzeri yükümlülükler dışında fon gibi ek mali yükler getirebilmekte, bu durum aynen gümrük vergisi gibi iç sanayii koruyucu etki yaratmaktadır.

2.1.3. ORTAKLIĞIN GELİŞTİRİLMESİNE İLİŞKİN TAVSİYE KARARLARI

2.1.3.1. İşbirliğinin Genişletilmesi

Ortaklık Konseyi, Türkiye ile arasında aşağıdaki işbirliği alanlarının genişletilmesi gereğini vurgulamıştır. Türkiye'nin; Trans Avrupa şebekelerine katılımı, Türkiye'de sınai, enerji, ulaştırma, telekomünikasyon, çevre ve bilimsel alanlar ile istatistik veriler, Adalet ve İçişleri, Kültür, Tüketicinin Korunması, Enformasyon Konularında işbirliği yapılması amaçlanmıştır.

2.1.3.2. Ortaklığın Siyasi ve Kurumsal Çerçevesi

Başta Trans Avrupa boyutunu haiz konuları ele almak üzere Türkiye ile A.B. kurumları arasında istişare ilişkilerin düzenlenmesi, 9 Kasım 1992 tarihinde karşılaştırılan siyasi diyalog mekanizmalarının geliştirilmesi, iki taraf uzmanlarının ortak dış ve güvenlik politikasının şekillendiği çalışma grupları çerçevesinde istişarelerde bulunmaları, öngörülmektedir.²⁸

²⁸ KARLUK, Ön.Ver.,s.550

2.2. İTHALAT VE İHRACAT REJİMLERİ ÇERÇEVESİNDE GÜMRÜK BİRLİĞİ

İthalat Rejimi Kararı, 31. 12. 1995 tarih ve mükerrer 22510 sayılı, yeni İhracat Rejimi Kararı ise 06. 01. 1996 tarih ve 22515 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Yeni Rejimler ile getirilen düzenlemeler, Gümrük Birliği uygulaması açısından aşağıda açıklanmıştır.

2.2.1. İthalat Rejimine İlişkin Düzenlemeler ve Gümrük Birliği

Yeni İthalat Rejimi ile AB üyelerine uygulanan gümrükler sıfırlanmış, Toplu Konut Fonu tamamen kaldırılmış ve AB'nin OGT'ne uyum sağlanarak bu tarife aynen üçüncü ülkelere uygulanmaya başlanmıştır. İstisnai olarak 6 Mart 1995 tarih ve 2/95 sayılı Türkiye – AB Ortaklık Konseyi Kararı ile, Türkiye'nin gümrük birliği ile beraber üçüncü ülkeler menşeli bazı sanayi ürünlerinde OGT oranları üzerinde gümrük tarifesi uygulamasına ve 5 yıl içerisinde OGD oranlarına kademeli olarak uyum sağlamasına karar verilmiştir. Yeni Rejim de kamu ahlakı, kamu düzeni veya kamu güvenliği, insan, hayvan ve bitki sağlığı, sinai ve ticari mülkiyetin korunması amaçlarıyla ilgili mevzuat hükümleri çerçevesinde alınan önlemlerin kapsamı dışındaki malların ithali serbest bırakılmıştır.

Rejim, 6 mart 1995 tarih ve 1/95 sayılı Türkiye-AB Ortaklık Konseyi Kararı'nın 26'ncı maddesinde ifadesini bulan, Topluluk mevzuatında "ürünlerin gümrük birliğine girişi", "gümrük beyanları", "serbest dolaşıma girişi", "malların dolaşımı" gibi konulara ait hükümler, Dünya Ticaret Örgütü Kuruluşu Anlaşmasında yer verilen, ithalattan en fazla üç lisans alınmasına imkan tanıyan hükümler ile ithalatta kullanılan belgelerin basitleştirilmesi gibi hususlar göz önünde bulundurularak Gümrük Birliğine geçişle birlikte, bundan önceki karar hükümleri çerçevesinde ithalat yapmak isteyen kişilerin almaları gereken

ithalat belgesi uygulamasına son verilmiştir. Aynı sebeplerle İthalat Yönetmenliğinde yer alan ve bankalarca düzenlenen "ithal müsadeleri" yürürlükten kaldırılmıştır.

İthalat belgesi uygulamasına son verilmesine paralel olarak Vergi Usul Kanunu hükümleri uyarınca vergi numarası verilen her gerçek ve tüzel kişi ile tüzel kişilik statüsüne sahip olmakla birlikte yürürlükteki mevzuat hükümlerine dayanarak hukuki tasarruf yapma yetkisi tanınan ortaklıklara, ithalat işlemlerini yürütme imkanı geliştirilmiştir.²⁹

Kamu teşebbüslerine veya diğer teşebbüslere verilen özel ve tekel yetkileri ile ticari nitelikli devlet tekellerinin A.B. mevzuatı ile uyumlu duruma getirilmesini sağlamak için; kamu güvenliği ve kamu düzenin korunması ile ilgili hükümler hariç olmak üzere, gümrük vergisi ve Toplu Konut Fonu'ndan muafiyet ve istisna tanınan ithalata, Türk müteahhitlik firmalarınca yapılacak, bir kısım iş makineleri ithalatında, kesin ithal sırasında alınan gümrük vergisi ve Toplu Konut Fonu miktarının sadece %30'nun tahsiline, İzmir enternasyonal fuarında perakende satışına izin verilen malların ödenmesi gereken gümrük vergileri ve Toplu Konut Fonu'nun, mevcut vergileri ve Fonun %50'si olarak belirlenmesine ilişkin hükümlerin uygulanmasına son verilmiştir.

İthal Rejimine ekli listelerin sayısı yediye çıkarılmıştır :

2.3.1.1. I. Sayılı listede, tarım ürünleri için ön görülen gümrük vergisi ve Toplu Konut Fonu oranları,

2.3.1.2. II. Sayılı listede, ürünleri ve AKÇT ürünlerine uygulanacak gümrük vergisi oranları,

²⁹ KARLUK, Ön.Ver.,s.551

2.3.1.3. III,IV,V. Sayılı listelerde işlenmiş tarım ürünlerinden alınacak gümrük vergisi oranları ile tarım payına denk gelen Toplu Konut Fonu miktarları gösterilmiştir.

2.3.1.4. Topluluğun OGT oranları altında gümrük vergisi uygulanan ürünleri gösterir listeler VI ve VII sayılı liste olarak belirlenerek bu listeler ve buralarda yer alan gümrük vergisi ve Toplu Konut Fonu miktarının tahsil usul ve esaslarına ilişkin olarak İthalat Rejimi Kararında gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

3448/93/EEC sayılı konsey Yönetmeliği kapsamı işlenmiş tarım üzerinde, Topluluk mevzuatına uyumlu yeni mevzuat yürürlüğe girmiştir. Böylece, Toplulukta Meursing Table olarak adlandırılan (Bileşim Tablosu) Tablo uygulamaya konularak anılan ürünlerin ithalatına, içeriklerinde bulunan süt ve sütlü ürünler, hububat ve şeker miktarı ile orantılı olarak Toplu Konut Fonu tahsilatı uygulaması (tarım payı) başlatılmıştır.³⁰

2.2.2. İhracat Rejimine İlişkin Düzenlemeler ve Gümrük Birliği

Yeni İhracat Rejimi, 95/7623 sayılı BKK ekinde yayınlanarak 06.01.1996 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yeni Rejim ile uluslararası ekonomik ilişkilerde meydana gelen gelişmelere uygun düzenlemelere gidilmiş, GB'ne uygun bir rejim için gerekli yenilikler yapılmıştır. Bu kapsamda olmak üzere Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın bağlı olduğu Bakanlık ; piyasalarda meydana gelen olağan dışı bir gelişme, ihracata konu malda görülen yetersizlik, kamu güvenliği, kamu ahlakı, insan sağlığı, hayvanların, bitkilerin veya çevrenin korunması amacına yönelik tedbirler, sanatsal, tarihi ve arkeolojik değer taşıyan metanın korunması nedeniyle ihracatta kısıtlama veya yasaklama getirmeye, ihracatta miktar kısıtlaması uygulamaya, kalkınma planları ve yıllık programlardaki ekonomik ve sosyal hedeflere ulaşabilmesini teminen yapılacak faaliyetlerin

³⁰ KARLUK, Ön.Ver.,s.552

gerçekleştirilmesi amacıyla, uluslararası kuruluşları olan yükümlülükler ile iç dış piyasa şartları ve diğer ülkelerin madde politikalarına ilişkin uygulamaları da göz önünde tutularak, ihracata konu ürünlere rekabet gücü kazandırıcı çalışmalar ve düzenlemeler yapmaya yetkili kılınmıştır.

Kamu kurum ve kuruluşlarının, madde bazında miktar ve dönem itibariyle ihracatın kısıtlanması ve yasaklanmasına yönelik yasa ve kararnamelerin hazırlanması aşamasında Dış Ticaret Müsteşarlığının bağlı olduğu Bakanlığın görüşünün alınması zorunlu hale gelmiştir.

Ihracat faaliyetlerinin koordineli bir şekilde yürütebilmesini sağlanması için, ilgili kurum ve kuruluşların kendi mevzuatları uyarınca ihracata yönelik olarak alacakları kararlar ile alım ve satımı ilgili mevzuatla belirli bir mercinin izine bırakılmış malların ihracatına ilişkin esas ve uygulamaların belirlenmesi aşamasında Dış Ticaret Müsteşarlığının bağlı olduğu Bakanlığın uygun görüşünün alınacağı hükmü getirilmiştir.

Ayrıca, ihracatçılara uygulanacak müeyyideler azaltılmış, ihracatçı olmadıkları için müeyyide kapsamı dışında kalan uluslararası gözetim şirketleri, yurt dışı müteahhitlik hizmetleri ve ticari kiralama yoluyla ihracat yapanlar ile uluslararası fuar ve sergi organizatörü firmalar da müeyyide kapsamına alınmıştır.

Yeni Rejim ile uluslararası anlaşmalar hükümlerine uygun olarak ihracatta uygulanabilecek kotalar ile tarife kontenjanlarının (gerek Türkiye tarafından uygulanan ve gerekse ithalatçı ülkeler tarafından uygulanan ve dağıtımı Türkiye'ye bırakılanlar) dağıtım usul ve esaslarını belirlemek yetkisi, Dış Ticaret Müsteşarlığı (Ihracat Genel Müdürlüğü) bırakılmıştır. Aynı şekilde, Türkiye tarafından ihracatta uygulanacak kota ve tarife kontenjanlarının miktar ve/veya değeri de Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından belirlenecektir.

İhracatta kota ve tarife kontenjanı dağıtımı, ithalata ilişkin mevzuata benzer şekilde geleneksel ticaret akışı, başvuru sırasına göre eşit oranda kota tahsisi, talep edilen miktar ve/veya değerlere orantılı tahsis, Müsteşarlıkça ürün yapılması ve ekonomik miktarları dikkate alınarak belirleme yöntemlerinden bir veya birkaçı temel alınarak yapılacaktır. Kota dağıtımında uygulanacak esaslar ile tahsisi için başvuru esasları ise Yönetmelikle düzenlenecektir. Yeni ihracat Rejimi ile İhracatçı Belgesi, 15 Ocak 1996 tarihinde kaldırılmıştır. İhracat ticaretine başlayacak kişilerin öncelikle ve sadece ilgili İhracatçı Birliğine üye olmaları yeterli bulunmaktadır. Hemen her ihracat şeklinde ve özellikle Özellik Arz etmeyen İhracat ile kayda bağlı İhracatta İhracatçıların ilgili ihracatı birliğine müracaat etmeleri gerekmektedir. Gümrük idareleri fiili ihracat sırasında, 15 Ocak 1996 tarihinden sonra İhracatçı Belgesinin, nispi aidat tahsil makbuzunun ve daha önce ihracatçı tarafından doldurulup (kayıt işleminden sonra) gümrüklere verilen İhracat Beyannamelerinin (Serbest İhracat Beyannamelerinin) varlığını aramayacaklardır.

6 Ocak 1996 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan (İhracat 96/2) sayılı tebliğ eki listede, ihracı yasak veya ön izne bağlı malların isimleri ve ön izin mercileri belirlenmiştir. 95/7623 sayılı İhracat Rejimi Kararı’nın 3’üncü maddesi, AB mevzuatına paralel olarak, gerekli hallerde bir malın ihracatına kısıtlama veya yasaklama getirmeye Dış Ticaret Müsteşarlığı’nın bağlı olduğu Bakanlık yetkili kılmıştır.

Bir firma, aynı mal gurubundan 50 milyon dolarlık ihracat yaparsa yürürlükteki Dış Ticaret Sermaye Şirketleri listesinde dahil olmak için dönem başını beklemeden müracaat tarihinden itibaren geriye doğru 12 yıllık süre içinde bu miktarı tamamlamış olması yeterlidir.

Yeni İhracat Rejimi ile öncelikle küçük esnaf ve sanatkarların kısaca KOBİ’lerin ve vergi numarası olan herkesin, ihracat yapabilmelerine imkan tanımaktadır. Eskiden sadece sanayi sitiline kayıtlı olma şartı aranıyordu. Yeni

Rejim, herkes tarafından kolaylıkla anlaşılabilir bir şekilde düzenlenmiştir. Bu da özellikle KOBİ'ler lehine bir iyileştirme olarak görülmektedir. Dış Ticaret Müsteşarlığı 90'lı yıllardan itibaren KOBİ'lerin dış ticarete örgütlenmeleriyle ilgili çeşitli mevzuat çalışmalarını uygulamaya koymuş, 1992 yılında Çok Ortaklı Şirketlerin (ÇOŞ) sayıca artmaları özendirilmeye çalışılmıştır. 1994 ve 1995 yıllarında KOBİ'lerin örgütlenmelerine ilişkin mevzuatta yapılan iyileştirmelerle, aynı üretim dalında faaliyet gösteren KOBİ'lerin sektörel bazda dışa açılmaları hedeflenmiştir.

KOBİ'lerin Sektörel Dış Ticaret Şirketleri (SDŞ) şeklinde örgütlenmelerini sağlamak üzere 06.01.1996 tarihinde yayınlanan 96/5 sayılı tebliğ ile yörelerinde yeterli sayıda firmanın bulunmaması durumunda 10 firma şartı 5 firmaya, 5 milyon dolar ihracat şartı 2,5 milyon dolara indirilmiştir. Tebliğ ile Fransa'da örneği görülen ve ana sanayi-yan sanayi (büyük firma-küçük firmalar) arası ilişkileri geliştirmeyi amaçlayan bir değişiklik sağlanmıştır. İlk defa KOBİ'ler ile SDŞ'lerin, tanım verilmek suretiyle bundan sonra devlet yardımı ve desteklerinden öncelikle yararlandırılmaları tebliğlerde belirtilmiştir.³¹

Dış Ticaret Müsteşarlığınca 01.06.1995 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe giren devlet yardımları, GATT ve A.B. normlarına uyumlu yardımlardır ve özellikle KOBİ ve SDŞ'lere yöneliktir. Bu yardımlar kısaca, Pazar Araştırması, AR-G, Çevre, Yurt Dışı Fuar, Yurt Dışında Ofis-Mağaza Açılması ve Yurt içinde Uluslararası Fuar ve Sergilere Katılma olup, bunlardan KOBİ ve SDŞ'ler yararlanacaktır. Bu yardımlara ek olarak eğitim yardımı yapılması da söz konusudur. Bu yardımla, KOBİ'lerin gerek yönetici, gerekse işçilerinin eğitimi, kalifiye işgücü istihdamı ile çeşitli şekillerdeki eğitim uygulamalarına destek verilecektir.

³¹ KARLUK, Ön.Ver.,s.554

Eski ihracatı teşvik mevzuatı çerçevesinde ihraç edilen ürünlerin üretiminde kullanılacak ithal maddeleri için sağlanan gümrük muafiyeti, yeni rejim ile üçüncü ülkeler için uygulanacaktır. Dahil de işleme rejimi, ithalatta şartlı muafiyet sistemi, eş değer eşya kullanımı ve esnasında alınan vergilerin geri ödenmesi sisteminden oluşmaktadır. İthalatta şartlı muafiyet sistemi, firmalara dahilde işleme izin belgesi kapsamında ihraç edecekleri ürünlerin üretimi için gerekli olan bilgileri teminatlı olarak ithal etme imkanı sağlamaktadır. Bu rejim, eşdeğer eşya kullanımı ile de serbest dolaşımdaki hammadde kullanılarak yapılacak ihracatı takiben her türlü vergiden muaf olarak ve teminat alınmaksızın ithal imkanı sağlamaktadır. Geri ödeme sisteminde ise, ithalat rejimi çerçevesinde her türlü vergisi ödenerek serbest dolaşıma giren malların kullanılması ile üretilen mamullerin dahilde işleme izin belgesi kapsamında ihracı durumunda ithalat esnasında tahsil edilen vergiler geri ödenmektedir.

05 .01. 1996 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 96/1 sayılı Dahilde İşleme Rejimi Tebliğine dayanılarak Dahilde İşleme İzin Belgesi alınarak bu rejimden yararlanmak mümkündür. Dahilde İşleme İzin Belgesi süresi Dış Ticaret Müsteşarlığınca proje konusu malın özelliğine göre belirlenir ve 12 ayı geçemez. Müsteşarlık, ürünün özelliklerini dikkate alarak bu süreyi kısaltabilmektedir. Üçüncü ülkelerden ithal edilen ancak ihracı gerçekleştirilmeyen maddelere ait ithalat esnasında tahsil edilmeyen her türlü vergi ise, 6183 sayılı Yasaya göre tahsil edilmektedir. Dahilde İşleme İzin Belgesi kapsamında yapılacak ithalat, bu rejimde de teminata tabi tutulmuştur. Teminat, ithalatta alınması gereken her türlü vergi tutarı kadardır.³²

Dış Ticaret Sermaye Şirketleri ile Sektörel Dış Ticaret Şirketlerine müracaat tarihinden önceki takvim yılı içerisinde gerçekleştirdikleri ihracatın yarısı kadar, imalatçı ihracatçı firmalara ise, ihracat süresi ihracat tarihinden geriye doğru bir yıl içerisinde giren ve ihracat taahhütleri kapatılmış belgeler

³² KARLUK, Ön.Ver.,s.555

kapsamında toplam 500.000 ABD dolarından az olmamak üzere gerçekleştirdikleri ihracat kadar, dahilde işleme izin belgesi kapsamında yapacakları ithalat için "teminat sigortası" geliştirilmiştir.

Yeni Rejim ihraç ürünlerinin üretiminde kullanılan üçüncü ülke menşeli girdiler için OGT oranında fark giderici verginin ihracat esnasında ödenmesi şartıyla bu malların Avrupa Birliği ülkelerine ihracatını mümkün kılmıştır. Diğer bir yenilik, İhracatı Teşvik Belgesi ve Dahilde İşleme İzin Belgeleri ile ilgilidir. Serbest dolaşıma konu mallar, AB ülkelerinden herhangi bir vergi ödemedenden (bedelsiz) ithal edileceğinden, bu belgelerin bu amaçla kullanılmaları gereksizdir. Ancak bu ülkelere Türkiye'ye ithali vergiye tabi olan tarımsal ürünler ve AKÇT ürünlerinin ihraç şartıyla ithalinde belgeler muafiyet sağlamaktır. AB ithal edilen girdilerin kullanımıyla gerçekleştirilen ihracatta ise, telafi edici vergi söz konusu değildir.

Serbest dolaşımdaki eşyanın, işlenmek üzere Türkiye gümrük bölgesinden geçici olarak üçüncü ülkelere gönderilmesine bu faaliyetler sonucunda elde edilen ürünlere tam veya kısmi muafiyet uygulamak suretiyle tekrar serbest dolaşıma girmesine, Hariçte İşleme Rejimi denir. Hammadde yardımcı madde ve ambalaj malzemelerinin ileri seviyede işlem görmek üzere üçüncü ülkelere gönderilmesi için Dış Ticaret Müsteşarlığına müracaat edilmesi ve Hariçte İşleme İzin Belgesi alınması gerekir.

Maden cevheri ve konsantrelerinin izabe edilmesi ve işlenmesi amacıyla üçüncü ülkelere gönderilmek istenmesi halinde Maden İhracatçı Birliklerine, tamirat amaçlı, garanti hükümleri uyarınca veya bir imalat hatası sebebiyle Türkiye Gümrük Bölgesi dışına gönderilen eşya yerine ithal edilecek ürünler için, Gümrük Müsteşarlığına müracaat edilmelidir.

Hariçte İşleme İzin Belgesi kapsamında işlenmek üzere üçüncü ülkelere gönderilen malların daha sonra Türkiye'ye ithali sırasında alınması gereken

vergilerin, bu ürünlerin üretimi için yurt dışına gönderilen eşyanın aynı tarihte ithal edilmesi durumunda uygulanacak gümrük vergilerine denk gelen kısmına, muafiyet uygulanması sağlanmıştır. Yeni Rejim, ihracatta enerji teşviği, AB ve GATT kurallarına aykırı olduğu için uygulamadan kaldırılmıştır.

Serbest bölgeler üçüncü ülke hükümetinde olduğundan ithalat ve ihracatta bu bölgelere üçüncü ülke statüsü uygulanacak ve menşe kuralları geçerli olacaktır. Ancak, belge kapsamında serbest bölgeye ihraç edilen ürünlerin AB' ne gönderilmesi durumunda yine üçüncü ülke menşeli ithal girdileri için telafi edici vergi alınacaktır.³³

3. TÜRK HALICILIĞININ GÜMRÜK BİRLİĞİ SONRASI

3.1. Almanya

Almanya Türk halıcılık sektörü için her zaman önemli bir ihracat kapısı olmuştur. Türk halılarına Almanya'dan gelen bu talebin nedenleri arasında bu ülkede yaşayan Türk nüfusun etkisi büyüktür.

Gümrük Birliğinden sonra Almanya'ya yapılan ihracat miktar olarak büyük artış göstermemiş olsa da değer olarak çok büyük bir atılım yapmıştır. 1996 yılında ortalama m² ihracat değeri 23.53 \$ iken 1997 yılında 28.66 \$ olmuştur. Bu değer artışı kaliteli ve aynı zamanda pahalı halıların Almanya pazarında daha çok talep edildiğini göstermektedir.

Türkiye'den Almanya'ya yapılan halı ve kilim ihracatı Tablo 16'da ayrıntılı olarak incelenmiştir.

³³ KARLUK, Ön.Ver.,s.556

**Tablo 16: Almanya'ya yapılan Halı ve Kilim İhracatımızı
Yıllar İtibariyle Seyri**

Yıllar	Miktar (M2)	Değer (ABD\$)
1996	2.036.267	47.915.602
1997	2.230.689	63.942.492

Kaynak: İstanbul Tekstil Konfeksiyon İhracatçıları Birliği ArGE ve Mevzuat Şubesi Halı İhracatı Raporu s.220.

3.2.Fransa

Fransa'ya yapılan ihracat düşüşler göstermiştir. Bunun nedeni Belçika firmalarının üstünlük kurmasından kaynaklanmaktadır. Miktar bazında düşüşün az olmasının yanında değer bakımından büyük düşüşler yaşanması Türk firmalarının rekabet güçlerini arttırmak için m² fiyatlarını düşürmesinden kaynaklanmaktadır.

Türkiye'den Fransa'ya yapılan halı ve kilim ihracatı Tablo 17'de ayrıntılı olarak incelenmiştir.

**Tablo 17: Fransa'ya Yapılan Halı ve Kilim İhracatımızın
Yıllar İtibariyle Seyri**

Yıllar	Miktar (M2)	Değer (ABD\$)
1996	630.597	11.484.002
1997	601.358	7.046.042

Kaynak: İTKİB. Ön.ver.,s.265

3.3.İngiltere

1996 -1997 yılları arasında İngiltere'ye ihracatımız miktar bakımından % 37,3'lük bir artış göstermişken değer bakımından % 51,4'lük bir artış göstermesinin nedeni İngiliz tüketicilerin kaliteli ve pahalı halı tercih etmeleridir. İngiltere 24 milyar ECU ile dış ticaret açığı en büyük AB ülkesidir. Değer bakımından yaşanan artışın bir diğer nedeni ise Türk halı imalatçısı firmaların rakip olan Belçika gibi ülkelerin İngiltere'ye gönderilen halılarda fiyatları yüksek tutmasından kaynaklanmaktadır.

İngiltere ile yapılan İhracat Gümrük Birliği sonrası büyük atılım kaydetmiştir. 1989-1995 yılları arasında ortalama 102.484 m² olan ihracat 1996-1997 yıllarında ortalama 904.107 m²'ye yükselmiştir. Gümrük Birliği sonrası İngiltere ile yapılan ihracat değer bakımından da büyük artış göstermiş ve yıllık ortalama olarak 12.168.950 USD'ye ulaşmıştır. Değer artışındaki önemli sebeplerden biride Gümrük Birliği sonrası daha kaliteli ve pahalı halıların İngiltere'ye ihraç edilmeye başlanmasıdır.

Türkiye'den İngiltere'ye yapılan halı ve kilim ihracatı Tablo 18'de ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Tablo 18: İngiltere'ye Yapılan Halı Kilim İhracatımızın Yıllar İtibariyle Seyri

Yıllar	Miktar (M2)	Değer (ABD\$)
1996	761.914	9.682.107
1997	1.046.300	14.655.793

Kaynak: İTKİB. Ön.ver.,s.112

Türk halıcılık sektöründe 1998 yılında ihracat rakamlarında düşüş yaşanmıştır. 1997 yılında halı ihracatı 90.1 milyon \$ iken 1998 yılında bu rakam 87 milyon dolara gerilemiştir. Oransal olarak - % 3 bir düşüş yaşanmıştır.

Asya ülkeleri ve Rusya'da başlayan küresel krizin etkileri Avrupa Birliği'ne üye ülkeler tarafından da hissedilmiştir. AB' ne üye ülkelerin 1997 Temmuz ayında 67 milyar ECU olan AB dışı ülkelere olan ihracatı bu yılın aynı dönemine göre 66.9 milyar ECU'ya gerilemiştir.³⁴

AB'nin 1997 yılı Ocak –Temmuz döneminde 406.9 milyar ECU olan AB dışı ihracatı 1998 yılının aynı döneminde 428.7 milyar ECU'ye çıkarken, AB'nin ithalatı aynı dönemlerde 380.9 milyar ECU'den 402.2 milyar ECU'ye yükselmiştir. Türkiye AB'den yaptığı 13.2 milyar ECU'lük ithalatı ve 7.9 milyar ECU'lük ihracat ile AB'nin 8. Önemli ticari partneri konumunda bulunmaktadır.

Özel Sektörde Gümrük Birliği öncesi ve sonrası yatırımların hızlandığı görülmektedir. Ancak Gümrük Birliği getirisinin beklenenden çok daha az çıkması 1997 ve 1998 yıllarında özel sektöründe imalat sanayiinde üretim payının azalmasına neden olmuştur.

Gümrük Birliği'nin Türkiye açısından, olumsuz yönde ortaya çıkan iki önemli gelişme vardır. Bunlardan ilki dış ticaret açığındaki büyümedir. Gümrük Birliği'ne girilmesi ile ithalatın hızla artması ve dolayısıyla dış ticaretin miktar olarak artmayışının temel sebebi, Avrupa pazarı için yeterli miktar ve standartta mal üretilmemesidir. Bu da açığın giderek büyümesine sebep olmuştur.

³⁴ * AB' nin ihracatı, **Ön.Ver.**, s.6

SONUÇ

Türk halıcılık sektörü kendine has ve yılların getirdiği deneyimler sonucunda belli standart ve kalite düzeyine erişmiş durumdadır. Sektör olarak dışa açılmaya başlanan 1985'den itibaren büyük bir gelişim göstermiştir. Bu gelişimin en önemli basamağı Gümrük Birliğiyle beraber gelen yabancı pazarlara ulaşmanın kolaylığıdır. Bu sayede üretim ve beraberinde ihracat için gerekli olan standardizasyon ve kalite şartları gerçekleştirilmiştir.

Gümrük Birliğine girilmesi ekonomik alanda tüm isteklerin gerçekleşmesini sağlamıştır. Türkiye'nin Avrupa Birliği karar organları arasında yer almaması Gümrük Birliği için verilen kararların kayıtsız kabulünü gerektirmiştir. Bu da ekonomik olarak istenen hedeflere ulaşılmasını engellemektedir. Türkiye'nin sadece Gümrük Birliğine dahil olması ulusal çıkarlarımız bakımından, yarın telafisi olmayan büyük sorunlar çıkmasına neden olacaktır.

Gümrük Birliği ile kaldırılan gümrük duvarları sayesinde oluşan dönemsel gelişme ve artan satış rakamlarını yeterli düzeyde incelemeyen ve gerekli fizibilite çalışmaları yapılmadan yatırım faaliyetleri içine sokmuştur. Özellikle 1998 yılında Rusya'da yaşanan ekonomik kriz ve beraberindeki dünya ekonomisindeki genel daralma sonucunda istenen satış hedeflerine ulaşamamıştır. Firmalar azalışı artan kalite, ürünlerdeki farklılık ve beraberindeki yeni pazarlama politikalarıyla aşmaya çalışmaktadır. Bu çalışmaların sonucunda bazı ülke pazarlarında istene satış rakamlarına ulaşılmıştır.

Türk halıcılık sektörü yakaladığı dünya kalite standartları, pazarlama teknikleri ile kendisine özgü bir çizgiye sahiptir. Avrupa pazarında daha etkili olmak için kendine yeni fırsatlar yaratacaktır. Dünya halıcılık tarihinin başlangıç noktası olan Türk halıcılığı desenlerindeki estetiği modern tarzdaki yaklaşımlarla birleştirerek daha iyi yerlere gelecektir.

Mevcut pazarlardaki pazar payının artırılması çabalarına ek olarak, yeni pazarlara girme olanaklarının araştırılması pazarlama-tanıtım faaliyetleri ile mümkün olacaktır. Bu perspektiften hareketle Türk halı ve kiliminin imaj olarak tanıtılması için, özellikleri itibarıyla tüketici dış piyasalarda, gazetelerde, dergilerde yazılar yayınlamak gerekmektedir. Tanıtım-Pazarlama konusunda yapılabilecek en etkili uygulamalardan biri de yurtdışında önemli halı merkezlerinde halı ve kilimlerimizi tanıtan sergilerin açılması ve uluslararası fuarlara katılınmasıdır.

Halıcılıkla ilgili sorunlar ve halıcılığın gelişimi açısından yapılması gerekenler ihracat-pazarlama aşamasında da önem kazanmaktadır. Ülke tanıtımı açısından ve döviz girdisi sağlaması bakımından öneme sahip olan halıcılık, ihracat aşamasında bazı güçlükler yaşamaktadır. Bu güçlükler ulaştırma sahasında ve gümrük işlemleri sırasında yaşanmaktadır. Bürokratik işlemlerin çokluğu bir çok sorunu da beraberinde getirmektedir. Bürokratik işlemlerin ve depo-gümrük sorunlarının çözümü işgücü ve emek kaybının yanı sıra maddi kayıpları da engelleyecektir.

Gümrük Birliğinin gerçekleşmesi sonucunda gümrük tarifelerinin indirilmesiyle ülke içindeki tekellerin etkinliği zayıflayacaktır. Gümrük Birliği düşük verimlilikle çalışan firmaları zor duruma düşmelerine neden olacak ve ürün kalitesinin yükselmesini sağlayacaktır. Tekellerin kaldırılması, rekabet alanında uluslararası normları kabul etmesi, Türkiye’de istikrarlı ve güvenli bir iç pazar yaratacaktır.

Türkiye ekonomisi içerisinde önemli yeri olan makine halıcılığı yurt dışı pazara ulaşarak gerçekleştirdiği satışları ile döviz girdisi sağlamaktadır. İstihdam olanağı ile kurulduğu bölgenin kalkınmasında büyük bir rol oynamaktadır. Bu nedenle makine halıcılığı hem kendi içinde gelişmesini devam ettirmeli hem de devlet politikaları üretim sektöründe ön plana çıkan makine halıcılığını rahatlatıcı olabilecek kararlar almalıdır.

KAYNAKÇA

- ATALAY, Besim. **Türk Halıları ve Uşak Halıcılığı**. Ankara, 1967.
- ISHIKAWA, K. **Total Quality Control**, Mc Graw-Hill, N.Y. 1964
- JACOBS, B. **The History of British Carpets**. Carpet Review, 1968.
- KARLUK, S. Rıdvan. **Avrupa Birliği ve Türkiye**, İ.M.K.B. 1996.
- KAVRAKOĞLU, İ. **Kalite Güvencesi ve ISO 9000**, Kalder, 1996.
- KONUKOĞLU, Yalçın. "Devlet Desteği İle Belçikalı Halıçıları Geçeriz", **Dünya Tekstil Dergisi**, 1998.
- MANİSALI, Erol. **Gümrük Birliği'nin Siyasal ve Ekonomik Bedeli**. İstanbul, 1995.
- ÖZBEK, Orkun. **Halıcılık Sektörünün Türkiye Ekonomisindeki Yeri**. İzmir Ticaret Odası, 1994.
- ÖZTEMİR, Ökkeş. "Dünya Halı İç Pazara Önem Verecek", **Taban Döşemeleri ve Halı**. Dünya Dosyası 1998.
- ROBINSON, G. **Carpets**. Textile Book Service, 1972.
- WARD, D. **Tufting**. Textile Business Press, 1969.
- Bekaert Financial Reporting Press Release**. March, 1997.
- Dış Ticaret Müsteşarlığı, **Dış Ticarete Standardizasyon Mevzuatı**. Mart, 1996.
- DPT Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı**. 1989.

**Expansion and Development of Turkish Rug and Kilim Weaving
In Anatolia. 1999.**

**Lecture Series Economic Globalization and National
Democracy. Lecture given on june, 1997.**

Meydan Larousse. 1990.

**"Taban Döşemeleri ve Halı, Atlas Halı'dan 27 Ülkeye İhracat", Dünya
Dosyaları No:92. 1998.**

"Halıcılık Eki", Dünya Gazetesi. 20.06.1994

"AB'nin İhracatı", Dünya Gazetesi. 28.12.1998

"İhracat Kayıt Rakamları", Dünya Gazetesi 06.01.1999